

NAGY LÁSZLÓ

SÍREMLÉKE.

8+

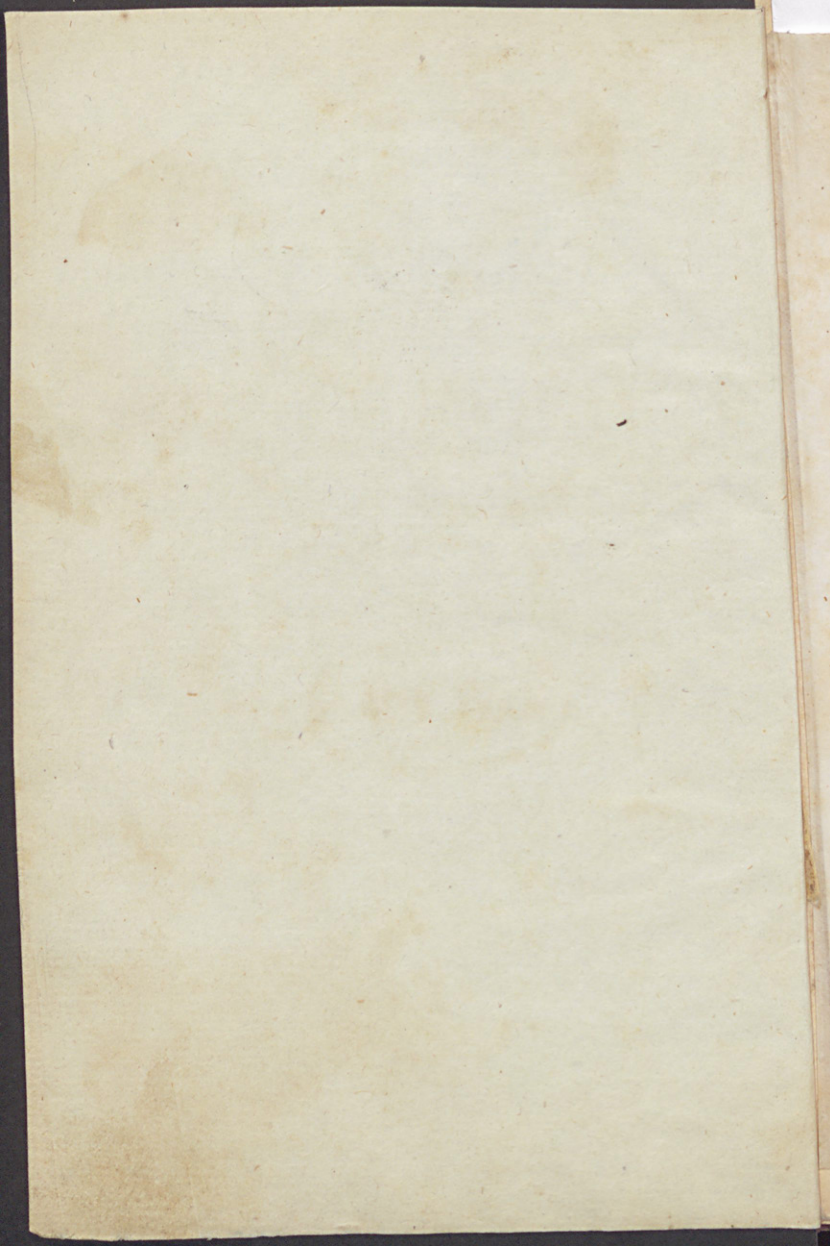
DEBRECZEN,
TELEGDI LAJOS BIZOMÁNYA.
1863.

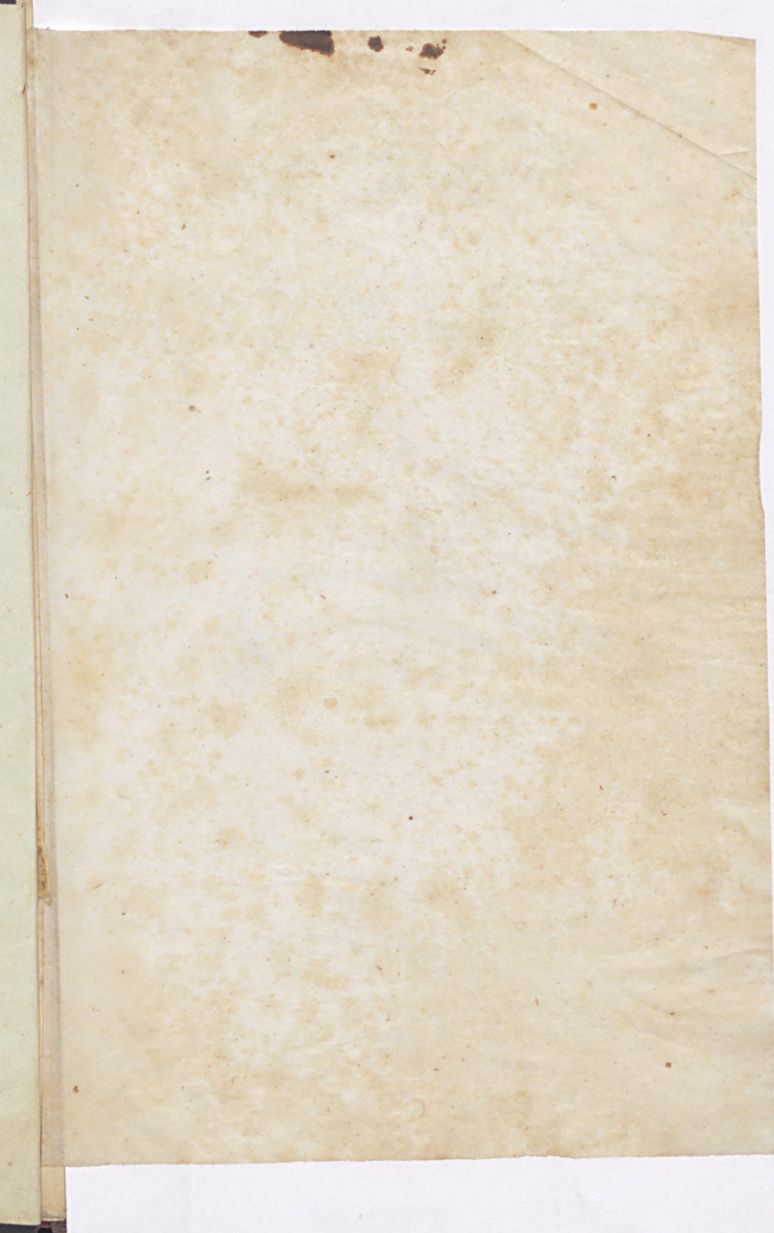
921.852

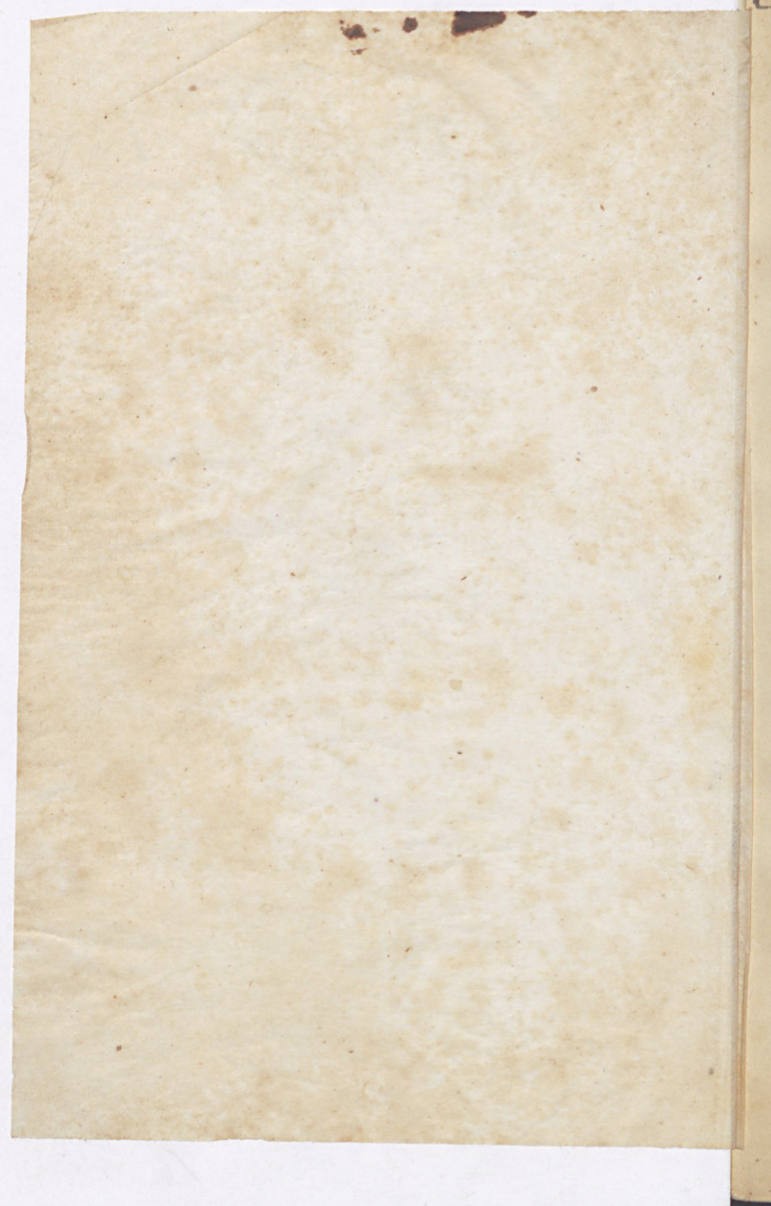
L

Országos Könyvtári Központ
Nem adható el!
Budapesti Raktár

yt

122

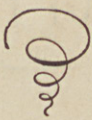
NAGY LÁSZLÓ

SÍREMLÉKE.

Eunt vi sua fata, nec adiciunt quid-
quam, nec ex promissis semel demunt
— frustra vota ac studia sunt — nec
ultimum tempus expectant, quae in
primo maturuerunt.

Seneca.

DEBRECZEN,
TELEGDI LAJOS BIZOMÁNYA.
1863.

921952

NAGY IVÁN

LATINOVICS MÓR S BEREZKI GYÖRGY

kedves bajtársaimnak vigasztalást! ha lehet!

Nektek ajánlom elhunyt fiam e kis munkatöredékeit, kiknek reményeiteket elvesztett fiaitokban a sors zivatarára irgalom nélkül hasonlóan elseperte. Ti megértetek engem, — mert ha tán hiúságom nagyobb is — de fájdalmam és veszteségem egyforma a tietekkel. — Az élet zivataros tengerére minden előkészületekkel ellátva bocsátók fiainkat — s mindnyájan a hír temploma felé evezve — közel a partnál elmehetnének.

Mi reményeinkben csaknem egyszerre koldusak, — emlékekben s fájdalmakban gazdagokká levénk. — „Res est sacra miser!“ Szent dolog néha a fájdalom! s azért e kis emlékkönyv azoknak legyen elő-

legesen is szentelve, kiket vagy hasonló csapás már ért — vagy érhet.

A holtak nem keresnek már dicsőséget — s így ez emlékkönyvecske csak a megholt barátinak általam kézbesítendő utolsó emlékajándéka.

Csoma köz, novemberhó 15-én 1862.

Nagy Elek.

NAGY LÁSZLÓ RÖVID ÉLETRAJZA.

Nagy László született 1833-ik év april 6-án Csomaközön Szathmármegyében. Anyja Nagyenyedi Adorján Eszter volt. Születésekor már gyengének látszó testalkatát édes anyja az első hat hét után hideg víz mosogatással kívánta erősíteni. A gyermek ép egészséges lett. Gyermeki éveit az apai háznál töltötte. Nyolcz éves korában kezdte az olvasást tanulni, egy házi nevelő mellett, ki inkább a németbeszéd kedvéért volt mellette. Könyv nélkül mit sem tanult. Szóbeli társalgás volt az egész iskola. Fogékony elméje így is korafeletti haladást tanusított. Szántsándékkal késleltettem. Kilencz éves korában 1842-ben a zilahi iskolába vittem. Elvem volt: Kis gyermek elmerül a

nagy iskolában. S így akkori s ottani tanár Szabó György, s közel rokona dr. Borsos Márton urak felügyelete alatt, három év folytán a Syntaxist elvégezte.

Innét a német nyelv elsajátítására 1844-ben a késmárki Lyceumba vittem. Ott két év alatt megint a Syntaxist tanulta, mindenütt kitünő előmenetellel, s a német nyelvet is tökéletesen magáévé tette. Ott léte alatt sok, korához mért német könyveket olvasott.

1846-ban a debreczeni főiskolába hoztam, hol a költészeti osztályba lépett. Prof. Péczely elsöbben sokallotta; — de azon állításomra: hogy a gyermeknek utasítása van arra: hogy ha kettő jelesebb lenne az osztályban, önként vissza megy az alsóbbba, belenyugodott és nem sokára második kitünő lett, — s prof. Péczelynek magán szorgalmul feladván a Rottech világtörténetét német nyelven, kedvét nagy mértékben megnyerte. A költészetben a legelső között, de különösen kitünő nem volt. Az 1848-ik esztendő az utolsó gymnasialis osztályban találta. — 1849 januárhó 26-án elvesztette édes anyját — s engem e miatt felváltván a nemzetőrségi szolgálatban, mint főhadnagy a csomaközi századdal Erdélybe a t o r o c z k ó i havasokra ment. Innét haza kerülván, a

világosi gyásznapok után magán olvasással töltötte idejét.

Ekkor történt, hogy itthon mulatása alatt, két derék menekülttől, Brassai Sámuel urtól a francia; Szabad Imrétől az angol nyelvet csaknem 5 hónap alatt megtanulta. — 1850-ben jogot hallgatni megint Kézsmárkra ment; de ott zavarosok levének az idők, ez év minden nyereség nélkül inkább csak társalkodással tölt el. Ez időben németül vezetett naplója, mi véletlenül elveszett erdélyi utunkban, németnyelvbeli tökéletes jártasságát mutatta. Innét megint vissza jött a debreczeni főiskolába. Két év alatt a bölcsészetet prof. Vecsey, a jogot prof. Szücs István uraktól, nagy kedvvel és előmenettel hallgatta. Mind két tanítójára mindig nagy tisztelettel emlékezett. Megszülvén Debreczenben a jog-académia, pályája folytatása végett a pesti egyetembe ment fel. Itt egyelőre állami vizsgát, azután 1856-ban a tudori szigorlatokat is letévén — ezen évben a jogtudori címet is elnyerte. Pesti jogászai éveiben többször figyelmeztettem: hogy vagy hirlapi cikkek fordításával, vagy valamely irodalmi vállalkozás mellett nap-számaskodjék, — és segítsen így is magán, — de 1854. febr. 22-éről irt levelében ezt válaszolta:

„Mégvagyok győződve, hogy az irói pályára

nincs tehetségem, nem is volt soha. A mi költői szikra pattogott ki néha belőlem az hypocondriám szüleménye volt. Olyan volt az: mint az electricus szikra, mely gyakran beteges testből tüzesebben pattog ki. Betegségem s vele költészetem elmúlt. Nem sajnálom. Ha volna bennem hivatás: ellenálhatlanul kitört volna belőlem számtalanszor. De Isten látja lelkemet, soha sem bánt semmi benső hang, hogy üljek le, s irjak novellát. Nincs szerencsétlenebb teremtmény mint ki az ambíció viszketegét a tehetség sugallatának téveszti el. Van alkalmam, nem egy áldozatát látni. Különben is szörnyű szegény kenyér magyar írónak lenni, még tehetség mellett is. Továbbá: olyan pálya az, melynek nincs Ariadne fonala, az ember elvész a hiuság s egymásiránti féltékenység tömkelegében. Adieu akkor doctorság! az ember addig igyekszik a halhatatlanság felé: míg éhen hal. Azon szerencsétlen lényt, kit ezen sajnos sorsnak vitt elébe keble ördöge, még várja egy keserves próba — t. i. egy olyan keserves novitiatus, melyhez képest önzertes embernek a pápista papoké, mahomedán paradicsom. Ki kell állani az inasi időt, melyben a kenyér és dicsőséget-féltő czéhtagok, ha kivált az aspiránsnál tehetség is van, annyi borsot törnek az orra alá, hogy torkig lakik. N. N. T. T. humillimus servu-

sának kell lenni, s azokat tisztelni, imádni, dicsőíteni teljes szívvvel, teljes lélekkel, és teljes erővel. Azonban kárpótlásul megengedtetik nekie, hogy mind azoknál, kik nem az említett nagy férfiak, és regényt vagy novellát nem irtak vagy nem irnak, ha bár oxfordi vagy cambridgei egyetemi tanárok, vagy a puskapor feltalálói lennének is, magát okosabbnak tarthassa, s azokat lenézhesse. — Ez azon dicső pálya, melyet az Istenek előttem bezártak. Nem vagyok teremtoi szellem....“ stb. stb.

Igy ha valamicskét versben irt is, mindég duggatta, s ha magam vagy más titkon elolvasta, s ezt ő megtudta: mindig zugolódott ellene. Költői tehetségéről mit sem tartott. Az itt közlendő csekélységek is csak ugy maradtak meg, mert jó előre eldugtam. — 1849. után uralkodóvá lett lelkében a halál gondolata, — mint barátjaitól értém: deáki életében. 1849-től 1852-ig gyakran kifakadt, miért kell nékie ily korán elveszni? Hattyudalai s más versei mind ez évekből valók. Azon versek tehát csak elborult lelkének visszatarthatatlan kiömlései voltak. Mindég titkolta előttem szenvedéseit. Deáki élete után megjött reménye az élethez, s pályáját a jogtudorság s ez által az ügyvédség elnyerése végett nagy szorgalommal és sikerrel folytatta.

Tanulói pályájának még kezdetén megigértem volt: hogy ha németül, francziául, s ángolul megtanul, iskolái végeztével Európában együtt utazni fogunk. Május havában 1856-ban megnyilván a párisi gazdasági kiállítás, bár épen a tudori szigorlatokra készült, Pestről elindultunk Párisba; utlevelet e célra könnyebben eszközölhetvén. — — Bécsen, Triesten, Velenczén, Milánón keresztül a Como tavához, — innen Sweiczban majus 16-án a Szent-Gotthárd hegyén keresztül szánkán áthaladva Lucernbe, Baselbe mentünk, mindenütt egy-két napot mulatva. Franciaországba Strassburgnál léptünk be. Párisban 14 napot mulattunk. Innen a csatornán átkelve Londonban 15 napot időztünk. Vissza Ostendének, Belgiumnak jöttünk. Brüsselen gróf Teleki László főnököm vendégszeretete s barátjainak társasága soha el nem felejthető becses és tanulságos időtöltéssel ajándékoztak meg. A számkivetésben élő honfiaktól megvalva Kölnnek s Berlinnek fordítottuk utunkat — s így Dresdán, Prágán keresztül juliushó első napjaiban Pestre visszaérkeztünk. Párisban ugy mint Londonban az ő tolmácslása segített ki. Londonban Vukovics ur ajánlatából Halász József menekült hazánkfia látott el tanácsesal, kalauzolással és barátsággal. Ez utolsóval többször váltott szegény angol nyelven

levelet Londonban. Utazási naplójából is egy-pár cikket közleni fogok, miként láthassák a szíves olvasók, mennyire tisztultak, nemesek voltak nézetei az emberek, tárgyak és környező viszonyok irányában.

Haza érkezve, ő pályája bevégzése végett Pesten maradt. Onnan megjőve az akkori rendszer szabályai szerint ügyvédi gyakorlatra Nagyváradra Nagy József ügyvéd ur mellé ment. Miként felelt meg hivatásának, legjobban megmutatja azon levél, melyet szegénynek holta után a tisztelt ügyvéd ur vigasztalásul hozzám intézett — és melyet hátrább közleni fogok.

Váradról Aradra ment át Cserepes Ferencz ügyvéd ur mellé; — ott szinte egy évig 50—60 ft. havi díj mellett segédkezett. 1859-ben egy levelében írja: miszerint nem annyira gyenge egészsége, mint gyenge testalkata erősítése tekintetéből, orvosi tanácsból a balaton-füredi fürdőre szeretne menni — de ezt csak úgy tehetné, ha az anyai vagyonból künn lévő kis tőkepénzeckéjét megkaphatná. Én ki az apai segélyezést már megszorítottam volt — csak azért, hogy az önfentartásra szükséges törekedésre annál inkább felserkentsem — azt válaszoltam: „Ha egészségedről van szó, s veszélyes a halogatás, ne

várj a szoros kezek közt lévő anyai pénzre — jer haza, nem vagyok én még ugy elesve, hogy Balaton-Füredre ne küldhetnélek,“ — és itt kezdődik már a szerencsétlenség. Sokszor megátkoztam, hogy mért volt pénzem, — de kívánságát meg nem tagadhattam, mert ha az történik a mi történt, soha meg nem tudnám bocsátni magamnak, hogy kívánságát miért nem teljesítettem. De a sors végzésének nem lehet utjába állani. Én kisebbik leányommal Bikszádra — ő Balaton-Füredre indult július első napjaiban 1859. — Ő ott hülést, tüdőgyuladást kapott. Ápolás s gondoskodás hiányában, a baj annyira erőt vett rajta: hogy ha nagy kínna a hozzá nem messze eső Csákvárra Dr. Serly Gusztáv gyermekkori barátjához nem menekül, még Füreden bevégzi pályafutását. Ezen barátjának ápolása s orvosi segélye annyira legyőzte a nyavalyáját, hogy ez év őszén Debreczenbe dr. Kain rokonunkhoz lejöhetett. Itt, mit csak az orvosi tudomány, rokoni s baráti szivesség kigondolni, és tenni tudtak: semmit el nem mulasztottak a nyavalya megakadályozására. De már a tüdővész jelei mutatkozni kezdettek. Ez év decemberében gyenge állapotban haza jött, és hol itthon, hol Debreczenben a soha el nem felejthető család körében, dr. Kain Albert és Dávid, dr. Kmety közreműködésök, — itthon megint dr.

Serly Gusztáv Csákvárról haza került barátja ápolása teheték csak, hogy szinte három évig lehetett a megtámadott élet fonalát nyújtani. — Nagyban közreműködött még az ily körülmények közt hosszúra nyult életmécs élesztésére dr. Kain angyali nejének Borsos Rózának, mint rokonának irányában tanusított kimeríthetetlen szeretete és ápolása. Mondhatni az utolsó pár évek alatt, csak a szív és lélek táplálták még a testet. Itt tapasztaltam, hogy a nemes nők nemes barátsága, mi * Janka régi barátjuk hozzájárulásával is erősödött, mint képesek hatni a szegény halandó életére még a halál küszöbénél is. — Az ő élete itt már egy tul-világi szellemi élet volt. E szellemi társalgásból is egy-pár példányt közleni fogok.

Betegeskedése alatt legtöbbet latin classicusokat olvasott. Ovid kétségbeesett panaszai felébresztették lelkében a keresztyén vallás felségességét. Gyönyörű értekezést tartott, a pogány vallás semmi vigaszt nem nyújtó — s a keresztyén vallás egész a sírig biztató tanai felett. — Vége az lett: a világ civilisációját a keresztyén vallás kezdette, s csak is az általánosíthatja.

Mind ezek mellett is a hosszas betegségnek halál lett a vége. — Az utolsó hetekben egy különös

eset adta elé magát, mi a halál gondolatával kibékült lelkét megzavarta. Nyavalyája változásai közt, bizonyos jelekből azon gondolat villant meg agyában, hogy ő nem mellbeteg, neki alhas bántalmai vannak — az orvosok félre ismerték nyavalyáját — s ő rövid idő alatt egészségét tökéletesen visszanyeri. Itt láttam, hogy a hit ereje, s az élet szerelme az emberi léleknek mily óriási locomotívjai. Zavarba hozott minket is azon tünemény, hogy hangja ércesebb s erősebb volt, mint valaha egészséges korában; — s haláláig ez így tartott. — Ez időtől kezdve szinte 4 hétig többet magánál nem volt, legfeljebb egy egy-pár perczig. Folytonosan mennyei érzésekről beszélt; — boldognak érezte magát, s kifakadt ellenünk, ha komor arcot látott, — azt kívánta, hogy mindenki örvendjen az ő bizonyos felgyógyulásán. — Többször keményen dalolt — és majd mindig tréfás hangulatban volt; — ez eseményt neveztem én a betegség költészetének. Ez utolsó negyedfél hét volt tán éltének legboldogabb korszaka; de e negyedfél hét volt, mi a körülte lévőket legkeservebben sujtotta le. — De ezen ábrándoknak is június 6-ka délután két órakor a halál egy örök álommal véget vetett.

Ha francia nyelven vezetett naplója kezemben

volna, ide irhatnám általa tett rövid életrajzát is, de fájdalom nem tudom hol van. — Emlékszem ott, magában zárkozott hallgató természetének okát, nevelési rendszeremben kereste. Mint írta: a természettől akaratosfejűnek születvén, gyakran nehezeére esett: hogy változatlan elvü nevelési rendszerem vas törvénye előtt megkellett hajolnia. E „tyranique necessité,” hogy az ő kifejezését használjam, fejtette ki benne a szinte természetté vált hallgatásra való hajlamot.

Látva, hogy francia naplóját én is néha megolvasom — azután ángolul vezette — s asztalomon hagyva, kötekedve mondta: „olvassa el most édes apám.”

Igaz: az én nevelési rendszerem eltért minden látottaktól — de az eredmény nézetimet mindenben igazolta.

Fő elvem volt: sokat csinál az ember gyakran, ha semmit sem csinál.

Soha gyermekeimnek még tréfából sem hazudtam.

Soha az ő nevelésökre, szükségesekre nézve fösvényiséget nem ismertem.

Soha nőm, maga is béavatva lévén nevelési maximáimba, mig élt, hatásomat nem ellensúlyozta.

Soha szavamat, határozatomat, mit mindég megfontolva tettem, vissza nem huztam, meg nem változtattam.

Soha testi fenyítéket irányokban nem használtam — ide értvén a kigunyolást is, mit világ életemben a nevelésben mindég lelki vérengezésnek tartottam.

Soha szeretetemet, örömeimet, ha jól viselték magokat, nem titkoltam — sőt nagyon is kimutattam; ellenkező esetben az elégedetlenség komor arczvonása volt legtöbbször minden büntetés.

Soha a dorgálásból oratiót nem csináltam.

Soha a társalgási apróbb szabályok megtartására a gyermekeket nem kényszerítettem.

Szóval: a mi hibákat az én nevelésemben mások tettek — s a miket én is több évek alatt mások irányában tehettem — elkerülni igyekeztem.

De mind azt, mit szinte 30 évig a legnagyobb gonddal építettem, a kérlelhetlen halál egy percz alatt semmivé tette.

Összetanultuk volt magunkat, — nézeteink a legkényesebb tárgyakban is ritkán tértek el egymástól, — egymásnak birái, tanácsadói, barátai voltunk, — pusztán — pusztában állok már, — elvesztettem lelkemnek felét!...

Nagy Elek.

N A G Y L Á S Z L Ó
A P R Ó B B D O L G O Z A T A I.

A gondolatok a lélek virágai ; — a virágok elhervadnak, ha gondosan nem ápoljuk azokat.

Nagy László naplója. 1849.

BETEG VAGYOK.

Beteg vagyok, testem sárköteléki
Mik földhöz lánczolák rablelkemet,
Bomolni kezdenek, a sír éjjelével
Tán nem sokára elfed engemet.

Itt állok e ponton hol a határ van —
E lét, s közted örökkévalóság,
S küszöbén e szebb s boldogabb hazának,
Lelkemet mély sejtelmek szakgatják.

Akként vagyok miként az utas, a ki
Készül elhagyni megszokott lakát,
Összetolulnak emléki a multnak,
S keblem keserv, s mély bánat járja át.

Élet, élet! oh hát miért szeretlek
 Ha kint adál csak, és fájdalmaidat,
 A temető a béke honja, élvet
 Hogy ha nem is, de nyugalmat ad. —

Élet, élet, te töredékeny csolnak,
 Mit sors viharja lány-vet untalan,
 Merülj el te is a végtelen árban
 A semmiség örök hullámiban.

S mi vagy te lélek — e porlak lakója?
 Szikra, a mely istenségtől ered?
 Pára vagy, egy haszontalan sohajtás
 Mit egy lehellet, elfú, eltemet.

Halál! te sötét titokteljes sajkás
 A semmiség örök habja felett,
 Most jer! s vedd bé biztos csolnakodba
 Kiszzenvedett, eifáradt lelkemet.

Elveszni — elfelejtve semmisülni,
 Nem hagyni semmit a mi fenn marad, —
 Mint csepp viz, mely béhull az Oczeánba,
 Mi zord, és mi rémes gondolat. —

De hány nemesnek porával játszik
A feledésnek bánatos szele! . . .
Hír, név, dicsőség szappan-buborékit
Boritja a halálnak éjjele.

Ne költse hát fel támadat koránya
Ne költse fel csendes mély álmomat!
Örökre hadd aludyak, hadd nyugodjak
Az elfelejtett néma hant alatt! —

ISTEN VELED.

Isten veled te szenvedés hazája,
Könyeim tanúja, árva földi hon,
Még egyszer könyet ejtek hantjaidra
Mig tulrepülnék szűk határidon.
Tágul bilincsem, mely földedhez lánczol,
Elhamvad a szív, mely éretted lángol. —

Mindent tudok már, mindent tapasztaltam,
S minden bűnös, gonosz, mit láttam itt,
Láttam az árulóknak diadalmait,
S a jóknak nehéz szenvedéseit.
Egy boldog hon békéje vár reám —
Isten veled, szegény, szegény hazám! —

Láttam miként dőf tört az kebeledbe —
Ki barátodnak hazudja magát —
S eljön ő majd, gyászolni feletted
És sír keserves könyek záporát.
Láttam mind ezt, s szívem ketté szakad —
Lelkem kiszáll — s itt csak egy köny marad.

A fájdalomnak könyeit kisírtam,
Láttam miként vész el ez árva hon —
Miként tépé szét a szennyes önérdék,
Mint ástak önfiaid sírodon —
Elalhatom, nyugodtan meghalok,
Mert már minden, minden gonoszt tudok. —

HA REGGEL FELKELEK . . .

Ha reggel felkelek kétségbeesve
Várom a nap míg éjszakát hozand ;
S ha hogy lenyugszom, nincs megnyugvásom :
Tudom én azt, hogy újra viradand.

Irtózva élni — s félve a haláltól
Lelkem megtört — de meg is törhetett. —
Mint a ki siralomházban van, félve
S remélve számítom a perczeket.

Gyermekkorom játékit nem élveztem,
Bánatot hozott, s hoz ifjuságom —
Meggyászlom holtomat még életemben
S szeretteim könyeit számlálom. —

Reményeim fejfájakint itt állok,
 A szép ábrándoknak vége — vége —
 Mint egy nagyszerű fata-morgana kél,
 S oszlik előttem jövőm ködképe.

Hazám! te kit oly forrón szerettem,
 Szétdult képednek vagyok én mása —
 Küzdtem, mikint te küzdöttél, hogy élhess
 S látom síromat sorsom mint ássa.

A jámbor hívő képzelt Istenéhez
 Esd ilyenkor, én nem imádkozom, —
 Nékem nincsen okom létét hogy higyjem
 Mert mint mondják, az, jóság s irgalom.

S ha lelkem a félt mennyei önkénybe
 Még hinni volna elég ostoba,
 Hízelve nem imádnám még sem, mert mely
 Sujt, a veszsöt nem csókolom soha.

Különben sem kértem, hogy megteremtsen,
 Ha ugyan van, e siket zsarnokot,
 Hahogy elkárhozom, az ő hibája,
 Az lettem, minek s mivé alkotott.

Nem sértém én meg híresztelt parancsit,
Imádtam mint tanított jó anyám —
Jóért, szépért, volt keblem dobbanása ;
A mások könyét hön megsiratám.

Ha férget láttam és látok: kitérek —
„Ne ölj!“ tiszteltem e parancsot —
Törvényét megtartó hű gyermekére
Mért dörgi hát e szót, „meg kell hálnod?“

De hát nem sültbolond beszéd ez tőlem,
Kit így kegyel a jóságos végzet —
Hisz csak gyorsabban éreti el célom —
Mi más közös célunk, mint enyészet?? —

HA MEGHALOK . . .

Ha meghalok, ha meghalok, porom
Ne fedje jel, ne ékes sírhalom.

Hol a vidék kihalt, ki nem virul :
Aludjam ott háborítlanul !

Ne nőjön felettem fű, virág,
Ne düljön síromra, fa, lombos ág ;
Ne zengjen csalogány dalt, éneket,
Magányos, elhagyott sírom felett.

Kinek e lét kietlen pusztaság,
Porán, hogy nőne ott illatos virág.
Kinek e lét egy nagy átok vala,
Hogy zengne ott nyájas madár dala ?

Ki nem látott csak fagylaló telet,
Hogy virithatna sírján kikelet? —
Te légy társa sírom gyász éjének
Csak te légy társa éji fergeteg!...

Ha szárnyad a végtelen légbe dől,
S riadva fut minden dühöd elől: —
Jöjj s zúgj felettem síró hangokat —
Igy alszom én legédesb álmokat. —

FEBRUAR 21. 1852.

Kimondhatatlanul fáj
Fáj nekem valami —
Ugy feszül a keblem,
Szét akar pattanni. —

Ugy szeretnék sírni,
Sírni mint a gyermek, —
A kit mostohája
Kezei megvernek.

Megvertél mostohám
Szívtelen végzetem,
Kezeidnek sulyát
Eléggé érezem!

Mostohám, midőn az
Életbe vetettél,
Mostohább emberré
Midőn teremtetél. —

Midőn hozzám kötéd
Pártütő lelkemet,
Mely megostorozza
Agyamat, szívemet. —

Vágyat költél, — mely nem
Hagy a porban ülnöm; —
De nem adtál szárnyat,
Nem lehet repülnöm.

Adtál tehetetlen
Ólom-fájdalmakat,
S nyomorult vigaszul
Még sírnom sem szabad!

Minden gondolatom
Vágyam, reám támad —
Szívem érzelmivel
Mind ellenem lázad. . . .

.... Oh ha tudnék sírni:
Beh édesen esnék, —
Még tán valahára
Boldog is lehetnék. —

S megirigyelné a
Sors boldog éltetemet,
Membánná, hogy egykor
Teremtett engemet.

AZ ÉN KÉPZELETEM.

Az én képzeletem nem bércki sas,
Mely felhővel, villámokkal rokon.
Az én költészetem búsongó csalogány,
Kesereg elhervadt virágokon.

Az én képzeletem nem ordító vihar,
Mely megrendít földet, tengert, eget.
Az én költészetem, hűs nyári lengeteg,
Mely játszadoz mohos sírok felett. —

REMÉNY JÖN ISMÉT . . .

(Moore után.)

Remény jön ismét — rég nem látott vendég —
Csáb-hangokat zeng újra énnekem —
El-el bájos Syrén! nem oly veszélyes
Tovább szenvednem, mint reménylenem.

Setéten bár — de nyugodt szenvedélylyel,
Pihent e szív, a hosszú kin alatt —
E fényugár: éjjhez szokott szemnek
Mit hozna mást, mint új fájdalmakat?

El véletek hiú álmak: örökre!
Jövöm letünt, csak nyugalomra vágyok, —
S ezt nem lelem fel üdvről álmodozva,
Csak feledve a mult boldogságot!

JANUAR 21. 184*.

Rég már nagyon, hogy fel nem könyörögtem
Az ég urához töredelmesen,
És most fohászra nyilik bűnös ajkam —
Hozzád vetem fel oh atyám szemem —
Hallgasd meg a feléd lengő imát —
Oh mentsd meg Isten e szegény hazát!

Te adtad azt az égő honszerelmet —
A mi most is kebleinkben ég,
Honért küzdöttek hajdan ősapáink
Azért küzd most az ifju nemzedék.
Ki szenvedtünk sok századokon át —
Oh mentsd meg Isten e szegény hazát —

Te adtál szívet, a mely szózatodra
Hón feldobogjon oh szent szabadság!
S e szózatot te bocsátád egedből,
S megérté e hon, — meg a nagy világ.
Ki szenvedtünk sok századokon át, —
Oh védd meg Isten e szegény hazát! —

BUCSU 184*-TŐL.

Hová rohansz óh haldokló esztendő,
Hová repülnek bádgyadt szárnyaid?
A mérhetlen idő mély Oceánja
Örökre elnyeli hullámaid.

Rohanj! egy nemzet könyei kísérnek,
A végtelen setét sírójbe el —
Sírhalmodon honom szédült reménye
Leend emlék — leend a sírijel. —

Könyes szemekkel nézek most utánad —
Én, ki örömmel üdvözeltetek;
Sohaj tör fel e szív fenekéről,
Köny és sohaj utánad ömlenek.

Oh elmuló év, hajnalod koránya
 Mily sok bájos reményt szült és nevelt —
 Lenyugovásod romot s pusztulást lel
 És könyeket — s keservbe fult kebelt.

Nyugosznak ök, hazám dicső vitézi
 Rablánczokon vagy sírban alszanak,
 Az élőholtak gyász koporsóik mellett
 Elfásult érzelemmel állanak.

Te elrohansz bánathozó esztendő!
 Elő sírodbúl más ujév merül —
 Le ment e hon felett a nap — setét van
 Ez éj örök, soha fel nem derül. —

Borulj sírodba — népem könye kísér,
 Melynek reményi elhervadtanak, —
 A hontalan földönfutók — fejfádra
 Eltépett koszorut akasztanak.

Rohanj el oh év! forgó szél valál te —
 Viránytalan vad pusztulást hagyál —
 Ha tombolandsz — oly borzasztó a szélesend—
 A hon hajója összetörten áll.

ANYÁM EMLÉKE.

(Ujévi ajándékul 1851-ben Kézsmárkról atyjának.)

Szent fájdalom borít el emlékednél,
Anyám, anyám legédesebb anyám!
Emléked úgy emelkedik lelkemben
Mint szende hold borongó éjszakán.

Te vagy a hold, a szende fénysugár
Mi ez életre némi világot vet —
Szelid reménysugára életemnek
Ne hagyj, oh ne hagyj el engemet!! —

Bocsáss meg elszállt, megdicsőült lélek,
Hogy ily sokáig elfeledtelek —
Hálátlan tenger az ember-természet
És rajta mennyi-mennyi szélveszek.

Ti életemnek haragos szélvész
Forró vágyak, égő szenvedélyek —
Aludjatok még létem angyalával!
Anyám szent szellemével beszélek.

1.

A mi megédesíti
Ez árva életet,
Velem viraszt a halvány
Arczu emlékezet —

Ki rengetéd bölcsőmet
Az élet hajnalán:
Felém mosolygni látlak,
Angyallá vált anyám!

Látom susogni ajkad:
„Jó reggelt gyermekem!
Mit álmodál — mit láttál?
A hosszú éjjelen?”

S mit mindent beszélt a
Szülői hű kebel,
Melyekkel ébredésem
Borúját üzte el. —

S a melynél édesebb dalt,
Angyal nem zenghetett —
Bölcsődalodat hallom
Szendergésem felett.

S hahogy megkeseríték
Gyermekded lelkemet,
Mily édes oltalom és
Menhely volt lágy öled. —

Miként egy édes álom
Ugy tűnt le életem —
Nincsen a ki megáldjon,
Nincs több anyám nekem! —

2.

Komor felhő száll a tündöklő tájra —
Lassanként elborul a láthatár —
Szállj el, mely édesen zengél mult időkről
Emlékezet! legzengzetesb madár.

* * *

Setét szobába téved árva lelkem —
És benne bus férj, síró gyermekek —

Anyám te vagy a fájdalomnak ágyán,
Anyám te vagy a hervadó beteg.

Megtört szemednek haldokló sugárát
Oly hosszasan rajtam pihenteted --
Talán a sors titokteljes könyvében
Jövőről olvas elhaló szemed.

Egy sohaj kél a szakgatott kebelből
Bucsúja elszálló szellemednek —
Mintha Istenhozzádot rebegne
Az árva férj — s anyátlan gyermekeknek! —

* * *

Elnémult hangja a halálharangnak —
Az akác nagyra nőtt sírhantodon —
Lelkünkben most is él az égő bánat,
Oh jó anyám elhervadásodon! —

3.

Nem sirhatád te el
Honlányi bánatod!
Mi embert érhet a
Legszentebb bánatot.

Jobb is, hogy nem tudod
E végtelen csapást,
Reménnyel várhatod
A nagy feltámadást.

Mióta porlakát
Elhagyta szellemed
A sors kemény keze
Oly messze elvetett. —

Az óta oly sokat
Szenvedtem — s szenvedénk;
Tán áldás volna — ha
Mi is szendergenék! —

Kétes jövő, setét
Komor jelen megett —
Ugy áll emléked mint
Egy bájoló sziget —

Mint békepart, hová
A véstől üldözött
Fárasztó munka — gond
S veszély után kiköt.

Ha fájó lelkemet
Megsebzé a jelen, —
Szelíd vigasztalóm
Reád emlékezem. —

4.

Isten veled szent szelleme anyámnak!
Fájó szívvel vál tőled gyermeked, —
Baráttalan küszöbén a jövőnek
Anyám emléke most Isten veled!

Magammal, s a világgal harcra szállok,
S mi lesz küzdelmimért a harci bér?
Hogy ha önvérem s lelkem megtagadtam,
Legfelebb is darab száraz kenyér!...

EGY NŐHÖZ.

Midőn Isten nemed
Teremté, homlokát
Öröm vagy guny mosoly
Sugározhatta át. —

Akár öröm legyen —
Vagy legyen az bár mi —
Szerelmemet el nem
Gyengitheti semmi.

Szivem küzd és zajong,
Szerelmért vív, eseng,
S mint vésztes tengeren
Hullámhányt-sajka reng. —

Első szerelmemet
Szívembe foglalom,
Le nem törölheti
Azt semmi hatalom.

Ha a halál keze
Béfogja majd szemem —
Vég sohajom te lész
Rólad emlékezem. —

FELDULT REMÉNYEK.

Feldult remények kopár temetőjén
Borongva jár a bús emlékezet,
Hogy eltemessem, képzetem kifárad
Teremtni uj, meg-uj reményeket.

Mi az mit el nem temettem?
Jelen s jövőm mind roskadóban áll —
El-el repül lelkem a végtelenbe,
Reményt keres, keres de nem talál.

Oh sír, te vagy még egyetlen reményem —
Az üldözöttnek! setét halmaid
Bút, bánatot s örömet eltemetnek. —
Öleljenek hát rideg karjaid! —

A SZERELEM BÖLCSÉSZETE.

(Shelley után.)

Folyamba tér a hegy szerény patakja,
A folyam árja Oczeánba gyül —
S mi édes a szellő lágý ömlengése
Ha rokon lengeteggel egyesül. —
Nincs semmi is elszigetelve árván —
Szeghetlen törvényt szab a végezet:
„Minden lénynek másával kell vegyülni!“
S miért ne én is lányka te veled?!

A bércztető nézd csókot nyujt az égnek,
A hab, hullám keblében alszik el,
Nem látod a virág szerelmesének
Pirulva kelyhét miként tárja fel?

Fellángzó arczczal néz a nap a földre,
Tengert csókol a szende holdsugár;
Mit ér az elemek csókja, ölelkezése?
Ha ajkam csókodra hiába vár!

„ÉN DEÁK VAGYOK.“ *)

T alány vagyok, sokat magában rejtő —
 M ielől valami, melyből minden lehet —
 M alány- a szó legtágasb értelmében —
 Jövöm nem ismer kört, bilincseket —
 Ha még nem értitek, — hogy a rejtélyen /
 Ne törjétek hijában agyatok /
 Incognitóm le teszem — s kimondom :
 Én deák vagyok. }

Mindenik embernek, mindenik osztálynak
 Meg van saját bálványa — Istene —
 Hír Istenéhez esd a költő, — harczos —
 Vagyont imád a pornak embere. —

*) 1850. Kézsmárkon két aranyat nyert verseny munkácska.

Az én bálványom legdicsőbb — legnemesb! — én
 Mindenható ész neked áldozok.
 Legfőbb, — legelső büszkeségem az, — hogy
 Én deák vagyok. —

Virágdúsan, s oly rózsaszínü fényben,
 Mosolyg nékem előmbe a világ, —
 Vágyak — remények tündérecsetével
 Jövöm széppé festem mint rózsza-ág —
 És képzetemben oly dicső az élet! —
 Minden gáton könnyen átvágtatok —
 S meg sem pihenek a miniszterségig —
 Én deák vagyok.

Igaz, — hogy a való — e prózai szörny
 Ledönti gyakran szép légváram —
 De én evvel mit sem törődve — szebbet
 Építetek még a szétdult romjain. —
 S a rombolásban végre tán kifárad, —
 Előre hát üdvet kívánjatok —
 Az in spe már „premier“ miniszternek —
 Én deák vagyok. —

Van-e dicsőbb egy élet az enyémnél?
 Karöltve jár itt jó kedv — ifjuság —

Bú, gond, nekem nem kenyeres pajtásom —
 Köröttem jó fiuk — víg czimborák —
 S hogy boldogságom tetejét elérje, —
 Nem egyszer szép lányt is látlatok —
 Van-e kérdem — szebb élet e világon?
 Én deák vagyok. —

Megvallom néha elborul világom —
 Mert ah! a pénznek szörnyü hija van —
 S a censura — ez a gonosz kísértet —
 Készület — kiméletlen megrohan —
 De hol van ég, mely szüntelen ragyogna —
 Csak majd elmulnak a meleg napok —
 Lassanként kisinyli sérveit erszényem . . .
 Én deák vagyok. —

S jegyezzétek meg lányok, — kik talán most
 Ugy vállvonitva néztek le reám —
 Ha egyszer dandy comme il' faut — leendek
 Lesz nékem is szép hintóm — paripám;
 S hogy én bár most csak egyszerü student
 Egyszer Hymen zsóldjába állhatok —
 S belőlem minden — jó férj is lehet — mert:
 Én deák vagyok. —

J. H. EMLÉKKÖNYVÉBE.

(Decz. 28. 1849.)

Emléklapodra kedves jó leány
Oh mondd mit irjak én neked!
Mint rózsaszín, melyre írok — a lap —
Legyen rózsás az életed.

Az élet-uton, melyre indulandsz
Rózsák, tövissek termenek —
Szakaszsz-bár mindég rózsaaágakat
Tövise mégis sértenek. —

Az élet háborgó nagy Oczeán,
Vadul tánczolnak a habok,
A gyenge sajka rajta ingva reng,
Halált mutat sok szikla-fok.

Zúgó habok a szív szenvedélyi, —
 Csolnak és bent hajós te vagy, —
 Az ész legyen vezéred — és nem árt
 A vész s az ár akármi nagy. —

Vagy tán virány szép ifju életed —
 Enyelegve jön a lepke rá —
 A csábszerelmes — s megy ha illatát
 Éldelheté, kiszivhatá.

A szerelem — emésztő napsugár —
 Tüzétől hervad a virág,
 Ha nincs közelben hűvös zöld bokor —
 S felé nem hajlik lombos ág. —

Körüled hadd legyek én is bokor —
 Barátság-bokra — hűvös az —
 Nem hervadand el így a szép virág —
 Örökre tartand a tavasz. —

1111
 B. 7 d

SZEGÉNY ÁRVA LETÖRT VIRÁG.

(Moore után.)

Mi adhat néked újra életet
Szegény árva letört virág,
Mely kellemet, mely illatot adott:
Törött a gyenge rózsaaág.

A nap enyelgő játszi sugára
Fel nem veditja arczodat —
A hajnal könyet ejt rád — siratja
Ifju kora halálodat. —

Mint te úgy hervad a leány, kit el
Hagyott ki kedvese vala —
Hiába nyil körülte a korány,
Kietlen élte hajnala.

Egy mosoly van mi a halál ködét
Elüzné hervadt arczirul...
De ah, ez éltető sugár letünt;
E mosoly már másnak virul. --

A HALDOKLÓ HŐS.

(Moore után.)

Vérben hever a bajnok —
Dunának partinál; =6
Remegve kél az elhaló szava : 10
„Vidd el e jelt hullámszó mély Duna 10
Hol kedvesemnek lakja áll.“ =8

S vég-erejét feszítve
Belé löké övét,
A zugó ár tajtékzva elrohan,
Hömpölygő kék hullámaiban
Viszi a haldokló jelét. —

Aggódva vár a partnál
Az elhalt kedvese —

Nem jön-e bajnoka víg diadallal,
A visszatérő győzedelmes haddal
Hű lánya ölelésire.

Gyász végzetű harczmező,
Hijába vár a lány!
Mit hőse helyett szívverével fedve
Mit küld, a jel — az elhaló öve
Hömpölyg alá a mély Dunán.

Egy sohaj kél az égre —
A szívverés eláll —
Letűnt fénye a szép szem csillagának —
Zugó habárja a szőke Dunának
A lányka sirján folydogál.

VAK FIU.

(Colleg Cobbet után.)

Mondd meg mi a világ? mit nem
Élvezhetend fiad —
Vak-gyermekednek mond meg a
Látás mi élvezet ad?

Csodálatos tárgyról beszélsz,
A nap-világ mi szép —
Érzem hevét — de éjt, napot
Mikép teremt, mikép?

Magam teszem e változást —
Az álom éjjelem, —
Ha játszom és ébren vagyok
Az nappalom nekem. —

Keservesen siratjátok
Hallom gyász végzetem —
Nyugton tűröm vesztésemet
Mert nem ösmerhetem. —

Elérhetetlen vágy tehát
Ne bántsa kedvemet —
Bár vak vagyok — király gyanánt
Zengek most éneket.

SZERETLEK-E ?

(Moore után)

Szeretlek-e? kérded tőlem leányka
Szeretlek oly megszünhetetlenül —
Hír, név, dicsőség, szabadság, szerencse,
Üres kellemtelen nálad ne'kül.

A lét forrása, bár tisztán csörögne,
Elöttem — mint tükör zavartalan —
Habjába ha szerelmed nem vegyülne,
Elöttem habja, báj-, varázstalan.

Szeretlek forrón, égetőn, leányka,
Szeretlek oly megszünhetetlenül
Hír, név, dicsőség, szabadság, szerencse —
Üres kellemtelén nálad ne'kül.

Mosolyod nélkül a király uralma —
Nékem nem kell — setét az — s elhagyott —
Mig veled leányka alacsony kunyhóban
Élhetni! oh mily boldog állapot! —

A nagy világ, melyért a hódító ég,
Nékem rideg, viránytalan vadon —
Az én világom szép szemed — szeliden
Ölő karod az én trónusom. —

Szeretlek, forrón, égetőn leányka!
Szeretlek oly megszünhetetlenül —
Hir, név, dicsőség, szabadság, szerencse —
Üres kellemtelen nálad nélkül. —

L A N T H O Z.

(Moore után.)

Zengj árva lant régen letűnt időkről,
Zengj óh nékem búbájos hangokat,
Mely hang költsön fel emlékembe
Rég eltemetett édes álmokat.

Zengj hir, dicsőség elhunyt csillagáról,
Mely felettünk fényle egykoron,
És zengj reményinkről mik elhalának,
S eldődinkről kiket siréje nyom.

Zengj nemzetről, melynek lehunyt jövője,
Melynek ege vihardult, béborult, —
Melynek egy fájó emlék minden kincse,
S egy dicsőség- s keservben gazdag mult.

Mily bánatos sohajtással hal el
 Éjféli szellő hurjaid között, —
 Miként ha tulvilági dalt nyögelne,
 Szellem, mely régen sírba költözött.

Miként ha zengne büszke bajnokokról
 Kik elfeledve porladoznak el,
 S dalnokokról, kik névtelen alusznak
 Kiknek porán feledés a sír-jel.

Hijába nyög, sohajt az éji szellő,
 Hijában, rezgő hurjaid között —
 Miként ha tulvilági dalt nyögelne
 Szellem, mely régen sírba költözött. —

Költsd fel az alvó lelkeket, dalodra
 Kik hallgatva figyeltek egykoron,
 Kik bájos hangidon elandalgának,
 Kiknek laka mohlepte puszta rom. —

Vagy oh ne bánts ne! csak siratni fognák
 Utódjaik véres rablánczait —
 Ne háborítsd, kik szabadok halának,
 Ne háborítsd a hősök álmait.

Zengj harci dalt, csatára buzdítót, — hogy
Felrizza el-lezsibbadt nemzetem —
Vagy, hogyha e nemzetnek nincs jövője:
Zengj árva lant, zengj úgy sirdalt nékem!

IDEGEN VIRÁGOK.

(Moore után.)

A végső rózsza gyászol
Az árva rózsafán,
Kik elhagyák a hó nyár
S testvérei után.
Letűntek nyájas társai;
Nincs hű rokon közel —
Nincs ki viszont mosolygjon,
S viszont piruljon el.

„Kedves virág nem tűröm
Tovább, hogy itt epedj!
Hol kedvesid pihenek
Te is ott szenderegj.

Gyengéden összetépem
Bú-sáppadt szírmaid;
Holt társaidhoz hintem
Szétdult foszlányaid! “

Ha elhagy egykor engem
Barátság, szerelem —
Egy nyájas égi kéz majd
Igy bánjon én velem.
Ha értünk szerető szív
Hű lángja nem hevül:
E zord hideg világban
Ki élne egyedül?! —

JANKÁHOZ. *)

Isten veled — kinpálya! béremül
Ha majd rideg sír domborul eléd:
Emlékül annak adsz-e egy könyüt,
Ki ugy mosolyga egykoron feléd?

S ha egy gyönyörnemtő frigyére vágysz
— E frigyre vágyad nem lehet hiu —
És lelked fénysugára elborul,
Fogsz-e sohajtni rám: „szegény fiu!”

---

*) Ezt szerző angolul írta Jankához, ki is magyarra lefordítá.

Az eredeti így hangzik:

Fare well! if once a cold, a tearless tomb
The reward of my suffering will be
Willst thou, remember then sometimes of one
With a tear, who smiled so much on thee?

And if thou wilt, — as thou merits — be wedded
To the eversmiéling genius joy —
Wilst thou, wohen thy bright streaming thoughts are
shaded
Perhaps with my memory sigh „poor boy“!?

N A G Y L Á S Z L Ó
UTAZÁSI NAPLÓTÖREDÉKEI.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

B É C S.

—

Májushó 1. 1856.

Ha számot akarok magamnak adni azon bényomásról, melyet rám Bécs tett, daczára azon ellenszenves előítéletnek, melylyel Bécs iránt viseltettem mindenha, meg kell vallani, hogy Bécsnél az idegenre nézve, kedvesebb hatást alig fog előidézni egy város is a continensen. A bécsi népnek legfőbb jellemvonása az a sajátságos humor, mely minden szavában, mozdulatában, egész valójában feltűnik. A bécsi legélczelőbb népe a világnak; de élcze nem fog megsérteni senkit — már maga az arcz, a hang, melylyel kíséri, lefegyverzené a legsarcasticusabb élczét is — s az ember ha bár néha a maga rovására is, kénytelen nevetni, és pedig jó izüen. Meg nem foghatni, hogy

annyi százados — — hatás nem volt képes ezen faj jó szivét, kedélyét és becsületességét megmételyezni. — Egypár bécsi élczet, emlékezetokáért feljegyzek. . . . . Május 2-án az Alser-vorstadt felé sétáltunk édes apámmal, bámulatába elmerülve egy roppant új épületnek, mely a — glacis-ra nézve, a külvárosnak mint egy homlokzatát képezi. Jön velünk szemközt egy vén hasas német, kit egy bécsi burger prototypje gyanánt lehetne lerajzolni, és édes apámmal bámulásunk a vén bon hommera fordult — s az orráról találgattuk le, hány itcze sört vehet magához naponkint. Biztatólag mosolygott felénk, s édes apám sietett megkérdeni tőle „Was ist das grossartige Gebäude vor uns.“ Erre a német: „Suchens sie vielleicht ein Quartier? da werden sie sich leicht eins verschaffen können — wenn's káns nit haben. Schauen's — das is a Haus wo man eini darf wohl gehen, aber aussí nit, — das is das Criminalgebäude. Übrigens seins nicht bós um den kleinen Spas!“ — és a mi jó emberünk mindent a legszivesebb nyájassággal kezde magyarázni.

Május 2-án a Carl színházban voltunk, hol fényt, kényelmet és ócsóságot egyesítve talál az ember. A német possék egyébiránt, nem magyar gyomornak valók, s olyan körben mozognak, hogy tisztán azokat

csak a bécsi értheti, s e szerint csak helyi érdekük van. Ekkor láttuk Bécs leghiresebb három comicusát, Nestroyt, Treumant és Scholzot. — Én rám leginkább az utóbbi hatott. Meg kell vallani: hogy van valami delejes varázs comicumában, melynek ellenállni nem lehet — s akarva nem akarva kaczagni kell az embernek — ha őt látja vagy hallja, a nélkül, hogy tudná miért? Treuman Levassort utánozta, a bécsi nép iszonyu ujjongása közt, mely paródia bennem csak émelygést okozott. Nestroy csak német alakban fellelhető páratlan Tölpel sat.

Május 5-én kiindultunk Bécsből reggel $\frac{1}{2}$ 10-re és a Simmeringi óriási hegyen ki vitt vasuton; melynek nagyszerűségéről az embernek mig nem látta, fogalma sem lehet — vadregényes bérczek, szoros völgyek közt, temérdek tünnelel keresztül, melyek közül említést érdemel a Simmeringi, melyen mig áthaladtunk 790-t számláltunk — estveli 6 órára Grácza értünk.

Glognicztól egész Leibachig elfelejthetetlen szép panoráma terjed az utas szeme előtt, festői fekvésű csinos falvak — hárs-soros sétányokkal ellátott városkák -- és a hangya szorgalommal mivelte földek bizonyosságot tesznek az emberi akarat, s kitartás mindenhatósága felől s a hozzá férhetlen

sziklacsucson feketélő lovag-várromok, a mult emlékeivel borongnak az utas lelke előtt. Ez utóbbiak közül a Cilli vár romjai a Wendisch markon tettek rám különösen komor hatást — mert a Cilleiek ősi vára ez volt. — sat.

VELENCZE.

Májushó 8-án.

Délután megnéztük az Academie delle belli arti számos fényesebbnél fényesebb termeit. Rakva vannak az olasz festészet, különösen velencei mesterek remekeivel. Legnevezetesebbek a Tizian és Tintorettó képei. — A termekben minden nemzet tagjaival találkozhatni. A magyar azonban csak kettőnk által volt képviselve. Minden teremben találkozik az ember egykét festővel, kik álványaikon dolgozva copizálják és tanulmányozzák a mesterek remekeit. Ne-

vetséges, hogy sok turista miként ballag catalogusával egyik képtől a másikhoz — egy perczig a képre két perczig könyvbe nézve, oly lelkiismeretes komolysággal mintha szakmányba vállalta volna. Ki nem festő a festészetben nem járatos: itt lelkiismeretesen és kép-mutatás nélkül még nem is bámulhat, annyira felette áll itt a művészet. Az én figyelmemet leginkább lekötötte a Canova szobra, Herculest azon állásában ábrázolva, mikor Lycast a tengerbe csapja.

10-én reggel elmentünk az Arsenalba — megnéztük a fegyvertermeket, melyek a régi köztársaság fegyvereit és trophaeumait tartalmazzák. Me-néztünk egy corvettet — láttuk a hajó-építészetet. Legérdekesebb volt a minta terem, hol mindennemű rangu hajó mintái a legkisebb részletekig kifaragva láthatók. Itt van a Bucentaurus mintája, melynél az eredeti huszszorta volt nagyobb. Érdekes itt a Velence épületeinek is a theoriája és mintája, — melyből látható, hogy az egész város pallisadokon épült és áll 1400 év óta.

Az Arsenálból visszatérve a Doge-palotába mentünk. Itt az ember tökéletesen elkábul, annyi fény és letűnt nagyság emlékeit látva maga előtt sat.

Velence sajtászerű varázst gyakorol az utazóra. A többi europai városokban, majd nagyobb, majd ki-

sebb alakban csekély eltérésekkel ugyan azt látja az ember. Velence egészen új látvány. Mint egy varázsütésre a középszázadba látja áttéve az ember magát. A márványpaloták, utczák, piacok, emlékek ugyan azok, melyeken három századdal ez előtt az utazó bámult és álmélkodott — most meg más érzést költ fel az emberben — ábrándok országába álmodozásra hív fel minden tárgy — s a képzelet a lagunákon elsikló bárkákat kevély nobilekkel, s csillagszemű signorákkal népesíti meg, s visszaálmodja az ember a tengerkirálynő-város fényes napjait. Kellemetlenül felébresztve érzi magát az ember, a jövőmenők francia frakja s paletotja által. A rendkívüli hatás estve nyilvánul legmegragadóbban Sz.-Márk piacán, midőn a gázvilágítás, a kirakatok csilláma özönli körül az utazót. A piac homlokzatán a Sz.-Márk temploma óriási dimensioiban sötétlik elő. A doge-palota phantasticus építészete, oldalt a tenger kékes tükre, a Canal-grande tulsó partjain épületeinek ablakvilága, a minden nemzetből öszvegyült tulnyomó nép s a sajátságos csend, mit a kocsik hijánya okoz, — s a Sz.-Márk előtt óriási oszlopokon a Cyprus, Morea, s Candia királyságot jelképező 3 oroszlán, — oly álomszerű képet adnak, melyek az utazóval elfelejtetik, hogy az a mit lát valóság.

Maj. 11. Veróna felé utban valánk. Itt az amphitheatrum legérdekesebb látvány, miről az embernek fogalma sem lehet. Ez az egy rom, tökéletes képet ad a hajdani Róma nagysága felől. Gallienus császár építtette 50,000 nézőre. — Az arenát 46 egymás felett emelkedő faragott kő-lépcső-sor veszi körül oval-alakban, a legfelső s így legterjedtebb lépcsőt, illetőleg ülő vagy álló helyet nagy léptekkel körül léptem, 461 lépés volt. Az arenán hol a gladiátorok véres játéka folyt, melynél az imperatorok, a világhódító legiók, s a meseszerű római nép ezerei szerepeltek néző közönség gyanánt, most egy nyomorult marionette-comédia ponyváit készítették, mely a jövő vasárnap — egy dajka, pesztra és csecsemő közönséget volt gyönyörködtetendő. Sic transit gloria mundi.

Este 8 órakor Milanóban voltunk.

Az uton szerencsénk volt összejönni egy itteni hazánkfíával Szücs Józseffel, ki jelenleg a sors különös játéka következtében Crenneville tábornoknál szolgálatban volt, — ki Milanóba bévezérlett, s oly rendkívüli szivességgel kalauzolt egész ott létünk alatt, mit elfeledni nem fogok soha. Miskolczy fi volt.

Milánóban minden eltörpül a Dom mellett — a régiek a világ 8-ik csudájának nevezték volna. A to-

rony legfelsőbb erkélyére 512 lépcsőn felmenve — szédítő magasságban, Lombárdia, Parma, és Piemontra nagyszerű kilátás nyílik. Páratlan panoráma sat.

SCHWEIZ.

1856. máj. 15-én reggeli fél kilenczre szörnyű esőbe és szélbe ültünk fel Camerlátában a schweizi gyorsszekérre. Utunk Comoba vitt vissza, hol az előtti napon a világhírű tó, s kösziklával övezett partjain épült kéjkastélyok s virágkertek pompáiban gyönyörködtünk. A Comot környező hegylánczon áthatolva, az első schweizi falu Chiasso mosolygott felénk. Egy kis csinos falu, melynek lakossága csempészetből él, s abból nem is csinálnak titkot, — nagy raktáruk van, hol a francia s angol árucikkeket lerakják, mig tuladhatnak rajta. A vidék a bo-

rus őszi eső daczára, mely szakadatlan hullott, kellemes hatást tett reám. A hegyek már alpesi alakzatot kezdenek váltani — a völgyek gyönyörű kertek, mint Lombardia. Ilyen parkszerű uton vitt az utunk a Lagunó tóig, — mely tajtékozva, széltől korbácsoltan hánykódott medrében, s annak előbb jobb partján, majd a lugánói roppant hidon átmenve visz az országut Techin, Canton egyik fővárosa Lugánó felé, mely a tó végénél fehérlik az utas felé. A Luganónál a jobb oldal Austria, — a bal Schweiz — kivéve egy sziklát mely a baloldalon is néhány □ ölnyi terjedelemben Austriához tartozik, egy nyomorult kő hirdetőn „Regno Lombardo Veneto.“ — Luganot elhagyva hasonképű tájakon megy az ember Bellinzónáig, mely a Canton legnagyobb városa, sajátzerű regényes színezéssel. — Nem emlékszem nagyobb szerű látványra, mint az a mely szemembe tűnt azon utolsó hegyre feljutva, melyről Bellinzona az utas szemébe tűnik. Iszonyu mélységben gyönyörű téres völgy terül a szem előtt, mely mint egy királyi park, fa sorokkal van keresztül-kasul szeldelve, canalizált buja rétek, a magasabb helyeken zöld vetések, a völgyön tajtékozva rohan a megáradt Ticino, melybe vetélkedve sietnek, a körüli hegyek és meredek sziklákról lehulló patakok, és vizesések, s a háttérben a Laggo maggi-

ore — oly látványt képeznek, melyet leírni nem lehet. — Bellinzonát elhagyva, a vidék elhagyja lombardiai színezetét, s alpesi Schweiczczá lesz. Az eső szakadatlanul hullott, borzasztó zivatar dühöngött, mely utóbbtól mi kényelmes kocsi-ülésünkben csak azért szenvedtünk valamit mert volt időnk sajnálkozni a szegény kocsis megpróbáltatásán, volt alkalomunk összevetni, hogy kényelem dolgában a schweiczi kocsis körül-belől olyan ur mint a magyarországi. Estveledvén, a táj egész vad nagyszerűségben állott előttünk. Mindenfelől hóval fedett alpesek, melynek szűk völgyén 100 ölnyi sziklafalak közt épen akkora hely van, a hol egy szekér elférhet. Némely helyt a havas ennyi kedvezményt sem adott az utasnak, s ott úgy segítettek a dolgon, hogy tunneleket vágtak a sziklán keresztül. Nincstoll, mely leírja, a képzelet maga képtelen felérni, ezen helyek nagyszerűségét — azonban a természet ezen gigantesque tüneményei mellett meg kell hajolni az emberi szellem és kitartás előtt, mely ezen helyeken melyeket a természet mintegy szándékosan hozzá férhetetleneknek akart alkotni: a sziklákon kényelmes utat vágott, melyen a schweiczi posta-szekér 12 utassal ügetve halad felefele. — Egész estve számítgattuk, mennyire közeledtünk a hóvonal fele. Elálmasodva, irtózatossan megfázva 1 órakor

AIROLÓ-ba

értünk. E talán a legmagasabban fekvő falu egész Schweiczban a szent Gothárd tövében. Máj. 16-án voltunk itt, de még akkor hóvonalban volt. Különösen jön az utasnak midőn Schweicz Alpesein utazik, és a legzordonabb helyeken, melyeket már emberlakhatlannak gondol, a legkényelmesebb, legcsinosabb fogadókkal találkozik, minőket Magyarországon csak Pest tud felmutatni. Így voltunk Airolóval is. — Szép hôtélben, csinos kis szobában hófejér ágyon pihentük ki a nap fáradságát s fázódozásunkat. Az ebédlő be volt fűtve.

Máj 17. reggel 7 órakor Airoloból megindultunk, s mesteri kanyarúlatu utakon elértük a szekér utvéghatárát. Szánra ültünk, kis alacsony gyalogszánra, melyen két szemközt ülő ember, csak szorosán ülhetett — a szán elébe egy ló fogva, s mellette gyakorlott schweiczi vezető. Május közepén siberiai télben utazni! Az ut 2—3 ölnyi hóval volt fedve mindenütt — az utőrök fátyolozott arczezal a hófény ellen, kék

szemüveggel jelzik az utat, hol egy $1\frac{1}{2}$ láb széles szánka elhaladhat. Ily helyeken 100 ölnyi mélységek között, 2 órai ut után értünk a Szent-Gothard — hospizhoz — hol fogadó várt — az emeletes vendéglő ablakáig ért a hó — az alsó rész laktalan ilyenkor. Itt lovakat cseréltünk, s egy órai veszett troppolás után, mely alatt keresztet vetett volna az unitarius is — minthogy szemközt jövő terhes szánkáknak kellett kitérni — hol az iszonyu meredekség felett, csak a szánnak egyik talpán tartózkodva, életünk vezetőnk kezében volt, a szó legszorosabb értelmében — kijöttünk a hó régióból s ismét kényelmes kocsi-ban, egy kölni porosz aristocrata-család társaságában robogtunk Fluellen felé. Szent-Gothárdot elhagyva az ember a németnyelv-vidékre érkezik. Oly jól esett nekünk az első német szó olaszországi némaságunk után, hogy azt soha se hittük volna. Gyönyörű gyümölcsfákkal rakott völgyeken, az ördög hidján keresztül, fenyves erdők között, Altdorfon keresztül estve 4 órára Fluellenbe értünk, hol a Waldstadti piczi gőzös várt ránk, s komor esős időben, mely a gyönyörű vidéket mi e tót környezi élvezni alig engedé — 7 órakor

LUCERN-be

érkeztünk, s a schweiczer hófba szálltunk. — Lucernben legnevezetesebb a Thorwaldsen oroszánya, mely a Tuileriák védelmében elesett schweiczi gárda halálát örökítendő. Egy szikla oldalába van bévágva az oroszánny, barlangjában elterülve, testét nyilak járták át — lábai alatt összetört fegyverek — feje a bourbon lilios paizsra dől, s így könnyezi az elhunyt légiót; hossza 26 láb — aláírva: *Helvetiorum fidei ac virtuti — die X. Augusti et III-a Sept.* — *Hic sunt nomina eorum qui ne sacramenti fidem frangerent, fortissime pugnantes ceciderunt sat.* — — Tiszt volt köztök 26 s 760 közvitéz. — — Közel ezen kősziklához van egy kis kápolna, hol a hősileg elhunyt őrsereg lelkéért évenként innep és imádság tartatik.

Lucern gyönyörű fekvésű kisváros — a waldstáttító legnyugotibb szélén — A város egész környéke rakva van mulató házakkal, nyári lakokkal, melyeknek nyárban sajtászerű angol népessége van; kik ezen kis parkokért 3 holnapra mesés árt fizetnek. A

schweicziaknak jól jövedelmez az angol nyughatatlan természet, mely magát sehol jól nem találja, és ugy látszik legkevesebbé otthon. Az angol mindég utazik és soha sem élvez semmit, — mert ugy utazik mint a föld, s a többi plánéták, saját lég és gőzkörrel, melytől nem tud szabadulni, s mindig Angliában van.

Lucern a schweiczi catholicismus főhelye — a protestansoknak itt harangozni templomban nem szabad — melyért Zürich taliot gyakorol, — és hogy a vallásnak a nép jellemére, a humanismus érdekében, mily döntő hatása van, Lucernt és Báselt kell összehasonlítani.

B A S E L.

Máj. 18-án estve 8 órakor, ismét kocsiban voltunk Básel felé. Gyönyörű holdvilágos éjszaka volt — a tiszta tele hold saját sárgos szinezettel vont a bé a tárgyakat. Az Alpesekek kedves dombokká alakulnak,

s az ut gyümölcsfás kertek között vezet. Nem emlékszem hogy valaha kellemesebb éjszakám lett volna. Utitársunk egy vén párisi jacobinus, neje és kis fia volt. — Szellemdus bonvivante franczia, ki jelenleg mindenütt inkább szerete lakni mint hazájában — s ezért is évenként csak egy-pár hétre jön haza, — ki kedélyes anecdotáival, s brilliant ötleteivel igen jól mulattatott. Közben-közben a postillon valdhornajának alpesi melódiái szakíták meg a mély éjjeli csendet, — szóval: minden összehatott kellemes álmokba ringatni az utazót.

Reggel félhatra Bâselben voltunk. Bâselnél a hegyek birodalmának határa van — nyugot felé már a nagy franczia lapály terül. Bâsel a Rajna bal partján fekszik, 23,000 lakosa van, — azonban egészen nagy városi kinézése van, s annak minden nevezetességeivel bir. Egész utunkban egy város se tett rám oly kellemetes hatást mint Bâsel. — Ha valahova relegálva kellene lennem Bâselt választanám. Megnéztük a szép Münstert, hol a zsinat tartotta üléseit, most gyönyörű ref. templom — a templom melletti terrasseról gyönyörű kilátás van a Rajnára, és vidékére. A hajdani klastrom ablaktalan termeit a gyomverte fel, s az ablakokon itt ott kopasz barátfő helyett, egy vad rózsa, vagy bodzafa, zöld ágai kacsintanak

elő. Majd minden utcán egy-egy iskola honnan vidám gyermekzsivaj, vagy énekelni tanuló gyermek-sereg kardala érinti a figyelmes utazó fülét. A gymnasticában száz meg száz 5—15 éves kis swajczi nyer oktatást a legbonyolultabb katonai evolutiokban. Ez a glorreiche armée! Dicső ország boldog nemzedék.

A Münsterben nevezetes Erasmus emléke. — Valamint Ocolampadius, Gryneus és Mayeré, kik Basel reformatorai voltak. Erasmus emléke oldalán, van a falban egy dombormű, mely több képekben, az inquisitio iszonyait ábrázolja. Délután megnéztük a kórházat, mely a Bádeni Markgróf palotája volt, s most ragyogó parktól környezett ragyogó tisztaságu nagy kórház, hol maga a fris lég, zöld facsoportozatok, lugasok, képesek meggyógyítani a szegény beteget.

Estve felé nagy örömünkre szolgált három magyar theológussal találkozni, kik két évi távollét után újra magyar embereket láttak. Megmutatták szállásaikat mi egy szép park közepén egy Alumneumban volt, hol 24 fiatal ember s három magyar (ha van) ingyen eltartásban részesül. Elvittek a Missionariumba, hol megnéztük a pogány bálványok és műszerek muzeumát, melynek falát a már 300-at meghaladó missionariusok arczképe borítja; kiknek arczképet mielőtt veszélyes utjokra kiindulának leveszik.

Mégnéztük a tantermeket, s zongorához ülve magyar dalokat játszám, honfitársaink könyekre lágyultak, s a 40 leendő missionarius, közte chinai és hindu, csudálkozva hallgatta az ismeretlen keleti hangok, és dal csattogó rithmusát.

Késő estve volt mikor barátinktól elváltunk, — kik ugy érezték magukat mintha testvéröktől bucsuztak volna el. Adjon az ég nekik erőt, kitartást s evangyéliomi lelkületet pályájukon! — kettő, Sas Lajos és Peti József volt.

A missionariumát Básel 1814-ben az ellenséges seregektől bombázástól szerencsés megszabadulás emlékére hálából alapítá. Nálunk, és Francia vagy Olaszországban, templomat építettek volna gazdag oltárokkal. Basel egy szerény hajlékot emelt, honnan már 300-nál több, önfeláldozó apostoli lelkesedtségű ifju ment Ázsia, Amerika, Afrika vad tribusai közé a civilizatio világát felderitendő, — minden fegyverök az evangyéliom, — vezetőjük a jó akarat, egyedüli jutalmuk ha másokat bódogulni látnak. Melyik emlék méltóbb az emberhez? melyik kedvesebb Isten előtt?

Ezen intézet napi kiadása 1000 frank.

STRASSBOURG.

Máj. 20-án reggel Bâselben vasutra ültünk, s Moulhous-on keresztül, miután szigorú vizsgálaton mentünk át, a franciahatárt átléptük, s csaknem alföldi egyhangú vidéken Strassbourgba értünk 10 órakor.

Strasbourg nagy és szép város, Franciaország egyik leghatalmasabb arsenalja s erősege. Sok nevezetességgel bír. A hôte! de la vignett, Reb-stockban voltunk szállva. Délután megnéztük, az ágyuöntödét, hol épen a megsebesített krimi ágyuk átöntésével foglalkoztak — a híres Münstert, mely a goth építészet egyik leghatalmasabb remeke — tornya a világon legmagosabb; 54 lábbal magosabb a bécsi szent-istván tornyánál. — Rendkívüli nevezetesség a templomban a híres strassbourgi automat, mely 1300 táján

készült, s 400 évi működése után elromolván, 50 évig állott, nem tudván senki megigazítani. Végre egy J. Baptist Schwilge nevü strassbuorgi mechanicus 20 évi titokban tanulmányozás, s 4 évi nyilvános munka után, hasonmását készítette. Az egész egy óriási óra. Alól egy földgolyó látható az égijegyekkel, egy angyal áll mellette s mutatja, melyik jegybe lépett a föld, — feljebb egy hold, mely akként sötétül és telik, mint akkor a természetben látszik. — A hold és az égijegyeket mutató golyó közt van egy egész évi naptár, — melynél egy genius mutatja, melyik holnapnak hanyadik napja, s micsoda névnap van. — Ezen kör felett van a heti naptár, — két ajtó van, — jobbról kijön egész mythológiai mezben diadalszeke- ren az az Isten kinek napja van — mikor én láttam Márs — s azon kis körutat, mely a jobb ajtótól a balig vezet, egész nap oly szakadatlan folytonossággal teszi, hogy szemmel ki nem vehető — éjjeli 12 órakor bé halad a balkapun — s a jobbikon ki jön az az Isten, kinek napja következik. A gép homlokát képezi az óra, negyedeivel — közepén áll a halál csontváza, balkezében harangot, jobbájában kalapácsot tartva — az első negyedre a jobb oldali ajtón ki jön egy gyermek, a halálig halad, és a harangon üti az egy negyedet, itt meg áll, — — a második negyedre

ki jön szinte jobbról egy ifju, s míg a gyermek a balajtóig halad, ő a halálhoz érkezik, s üti a két negyeddet, — harmadik negyedkor ugyanezen processust teszi egy férfi a 3-ik negyeddet ütve, — órákor egy vén ember üti 4 negyeddet, s a halál rá üti az órát — mit alatta egy angyal ismétel, mire egy más angyal, ki fővény órát tart kezében, azt megfordítja. Még felebb áll a Jézus — tizenkét órákor délben, egy jobbján lévő ajtón ki jön a 12 apostol, előtte elhalad, kik felé ő áldólag terjeszti kezeit, s midőn Péter hozzá ér, egy a gép legtetetjén álló óriási kakas megszólal, 3-szor kukorikol s szárnyát csattogtatja. Az órának negyedei csak reggeli 6 órától esti 6 óráig járnak, azt jelelvén, hogy az ember 12 óráig dolgozzon — azután aludjék — a halál azonban az órát mindég üti, reggel 6 órákor az óra rendes működését ujra kezdi. Minden 8 napban felhuzzák, — a gépnek a pontossága 999 évre van kiszámítva, mely alatt ezen complicalt működésében hibáznia nem szabad.

Művészi tekintetben rendkívüli nevezetesség a Pigalle készítette, Szász Móricz emlék, a luther. templomban. Rám Canovának egy szobra sem hatott annyira, egyikben sem láttam az eszmének azon természetességét és nagyszerűségét. Egy álványon áll egész fegyverzetben Szász Móricz, kezében a mar-

schalbot és mellette francia zászlók és czimerek — lábánál egy sas, oroszán és leopárd, az általa lesujtott Austriát, Hollandot, és Angliát ábrázolók — előtte egy nyitott koporsó áll, hová három lépcső vezet, — melynek elsejére már rálépett, — a koporsó mellett jobbról áll a halál s reá mutat, — balról a gyászoló Herkules, a halál és Móricz között Franciaország kétségbeesett Geniusza áll, egyik kezével Móriczot tartóztatja, másikával a halált tartóztatni, eltolni akarni látszik, a háttérben gyászoló alakok.

P A R I S.

London, jun. 12. Parisi naplómát Londonban írom — mert Párisban nem tudtam rá időt szakasztani, s a tárgyak sajtószerevése az élet örvenyző zaja, annyira elkábitott, hogy reflexiókat tenni, eszméimet rendezhetni, eléggé higgadt nem valék.

Máj. 22-én d. u. 4 órakor érkeztünk Párisba, az indóháznál egészen elvesztettük fejünket — hová menjünk? hová száljunk? semmiről nem volt fogalmunk. Az omnibusok ostroma utoljára győzött, s egy omnibusba béültünk, a conductor becsületességére bizva szállásolásunkat, ki is a Rue poissonierbe Nro 44. Hôtel de Boulogne et Calais — letett — hol a 4-ik emeleten kaptunk, egy alkovenes szobát 2 ágygyal 4 frankért. Épen a Boulevard poissoniér mellett voltunk szálva, — s 10 lépést kelle tennünk, hogy a Boulevardok zajgó néptömegébe vegyüljünk. 23-ka örökös járás-kelesben tölt el, minden czél és irány nélkül, — miután vezetők a pont neuf-ön megszökött tőlünk, — a Tuillériák nagyszerüségét bámultuk, a Champs Elyseén sétáltunk, estve a Teatre de Varietében voltunk.

24-én véletlenül összejöttünk nagy örömünkre a Palais royalban nagyon szeretett főnökünk Bozó Pál urral és tisztelt családjával; estve az Opera-comicqueban voltunk.

25-én megnéztük a Notre-Damet, — melynek hire messze felül jár a valóságon.

26-án a Jardin des plantes-t.

27-én a Louvre museumát.

28-án nagy opera színházat — és balletot.

29-én Palais des Invalides-t és láttuk a nagy katonai szemlét a Márs mezőn.

Jul. 1. gazdasági kiállítást.

2-án hasonlóan.

3-án A boulogni erdőt jártam meg a grófnővel.

4-én Tűrhetetlen esős idő.

5-én Versailleset — a tisztelt családdal néztük meg.

6-án Palais Louxembourgot — Panthcont — sat. d. u. 4 órakor kijöttünk az indóházba Rue d' Amsterdam. — 10 órakor Rouen-en keresztül Dieppbe.

7-én reggeli 4 órakor Neu-haven, — 10 órakor Londonban, szállásunk volt Nro 67. Arlington Street, Mornington Crescent-utczába. Halász József ural.

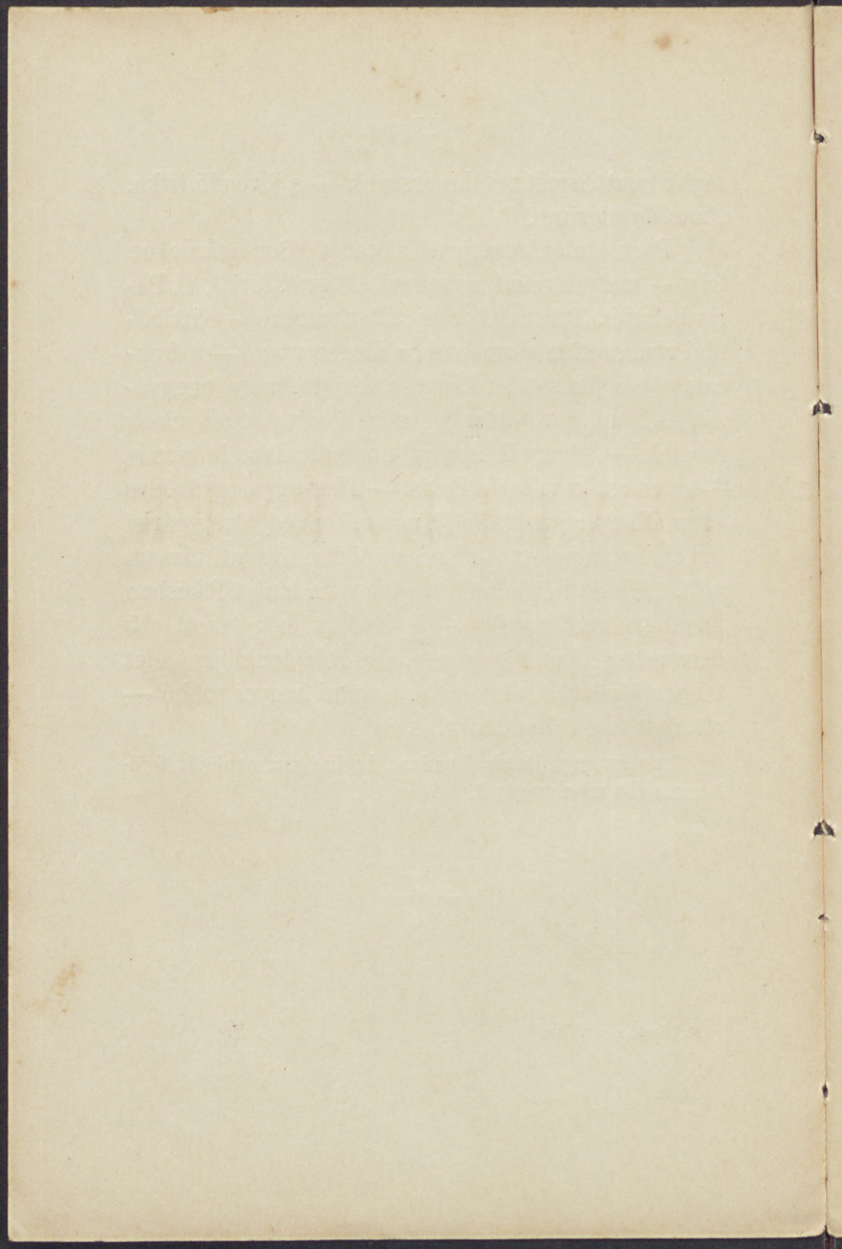
Egy-pár órára kell bévegyülni Páris emberhullámaiba, hogy meggyőződjünk a felől, miként Páris a világ szive, honnan nyeri egész Európa az életmeleget, az ifjai lelkesedést. Itt minden forr, minden zsbong, — minden arczon a kimerithetetlen élvezet-szomj tükrözik elő, mely a parisi fő jellemvonása. Adj mulatságot e népnek, s legyen rá gondod, hogy színházaiból divatos tánczosnők, pattogó vaudevillek ne hiányozzanak, s a roppant óriással mint

gyermekkel játszhatol. — Jól ismerte Guizot Parist midőn 1848. elején Lajos Fülöpnek e jósteljes szavakat mondá: „Sir! Paris unja magát“ — a februári forradalom küszöbön állott. A mostani kormány ösmeri Paris geniuszát — kimerithetetlen leleményességgel keresi Páris számára az új meg új időtöltéseket. Nagyszerű szemlék, melyeken a szemgyönyörködjék, — s a hevesvérű democrata hideg mathematicus combinatiókon unja el magát. Különb-féle expositiók, külfejedelmek elfogadása, mind mennyi óvszerek Páris unalma ellen. — Legfőbb gondja pedig a kormánynak, hogy a proletárt gyomra ne kényszerítse politizálásra. Ezért kell a régi Párisnak rasiroztatnia, hogy a város részek helyén zöld parkok áljanak elő, ezért épitenek a Boulogni erdőben kősziklákat, vizeséseket. Pár év mulva a Hugo Victor Párisa nem létezik többé, — s ki 10 év mulva Páris mostani tervével induland meg kezében, kibonyolhatlanul eltéved; — — de hogy a mult század emlékeivel elfognak-e tünni a mult század bünei, könyelmüisége, szenvedései, s hogy az új Párist népesítendő genieratiok, elérendik-e azon társadalmi nagy czélokot, melyeket az apák álmodtak, — s melyhez már többször oly közel állottak, hogy ön jellem üres-

ségök miatt ismét tovább essenek — a jövődő titka, Pium desiderium.

Páris tulajdonképeni élete a Boulevardokon foly — melyek mind megannyi életerek futják át Páris belsejét. Itt szaladoz az üzlet embere — itt bámul rendezetlen eszméivel az idegen utazó — a francia nő ide jön sétálni kedvese karjain, hogy meggyőződjék, miként öltözete még a divat igényeinek megfelel — s hogy il n'ya qu' une ville dans le monda — et ce est la ville de Paris. — Megvagyok győződve azon állítás igazsága felől, mit nékem egy öreg párisi uri ember mondott, ki Luccentól Baselig uti társam volt. „Ha ön két hétnél tovább nem mulat Párisban megfogja unni magát, — de ha egy évig lakott ott, ösmerettségeket köt s a párisi tulajdonképeni élet tényezőjévé vált, el nem fogja tudni hagyni többé — oh c'est une ville admirable.“

Itt vége naplójának. Londoni, berlini sat. naplóját fejében a sírba vitte magával.

LEVELEZÉSEK.

LETTELÉNEK

NAGY LÁSZLÓ, JANKÁHOZ.

Csomaköz, jul. 22. 1861.

Ágyban, s kimondhatatlan fájdalmak között írom ifjuságom elfeledhetlen barátnéja hozzád e sorokat, — melyek figyelmeztetnek, hogy két évi sorvadásom vége közelget, s hogy végbucsumat kell venni tőled, kinek nyájas emlékét, mint legszentebb ereklyét viszem síromba — s kinek köszönhetem életem egyedüli boldog óráit, — melyek egyedül érdemlenék meg, hogy még egyszer át élettessenek. — Fogadd ezekért utolsó köszönetét lassan elhaló barátodnak, szemeim könyben usznak, a sorok tánczolnak előttem, midőn ezeket írom. Emléked mint a lemenő nap sugárai, elborítja egész lelkemet, szépen, szomoruan — de elég!

Szenvedésem történetét miért írnám le. Elég

az, hogy 1859. augusztusban Balaton-Füreden tüdőgyulladásba estem, mely lassu sorvadásba ment át, — elég az, hogy meghalok. — Mikor esem át a halál nagy misteriumán nem tudom, — az őszbeáltaig okvetetlen sat.

NAGY LÁSZLÓ BORSOS RÓ'SÁNAK Dr. KAIN
BÉLA NEJÉNEK.

Csomaközről Debreczenbe, mart. 1. 1862.

A vidám hangulatu levelet vársz töllem felette csalódni fogsz. Már egy hete halogatom az irást, hogy ne legyen kénytelen megszomorítani, — de végre bár mennyire nehezen is esik, kénytelen vagyok megírni, hogy folytonosan napról-napra lejjebb kezdek menni. A lélekzetem rövidül, köhögésem súlyosabb lesz, s a mi legszomorubb az álmatlansági korszak is elő állott — már egy hete nem aludtam mind

össze többet 10 óránál — rendszeren 9-től fogva reggelig valamennyi óra ütést sorra számlálom, s már kétszer úgy költem föl, a mint lefeküdtem. Nappal sem jön legkisebb álmom is a szememre, ha pedig éjszakán elalszom, megizzadok azonnal. Hogy az erőm ily körülmények között szemlátomást apad, kedélyem kiálthatatlan képzelheted. — — — Így állván a dolgok édes Rozám, ha az uti kocsinak használatával nagyon késelek — könnyen megtörténhetik, hogy egészen elkéselek, s én mint a nyiri házigazda elszököm előled, s elmegyek számadra is quartélyt csinálni oda hova ha egyszer a vendég megérkezik, nem szükség a kereket elzárni — nem szökik az meg többet onnan.

UGYAN Ő, UGYAN ANNAK.

Mart. 9. 1862.

Htolsó desperált levelemre irt válaszát Bélának mit roppant elfoglaltatása daczára, néhány pihenő perczeit is értem feláldozva írni jó volt; tegnap reggel

vettem, s annak szeretetteljes sorait egész áhitattal olvastam. Ha a gyógyszereknek a nyomorult test felett akkora volna hatalmuk: mint az ilyen rokon lélektől jövő szellemi balzsamnak, a beteg, a kimerült kedélyre van: akkor tökéletes felgyógyulásomon egy perczig se kételkedném. Ha körötökben vagyok, vagy ha csak az irás silány porszere segedelmével is érintkezhetem veletek: mindig azon hit és megnyugtató tudat keletkezik bennem: hogy ki nek az életben szerencséje volt oly gyémánt szivekre találni mint a tiétek: az életét bár mily rövid legyen is az — meddőnek s hasztalannak nem mondhatja — s bár mily rideg s tövisses legyen is a hátralevő pálya, ha felettünk oly örök éber, s oly meleg barátság őrrszeme virraszt, mint a tiéd édes Rózám s édes Bélám, — s ha a gyengeség s a csüggedés perczeiben oly vigaszteljes részvét támogat, mint a minővel ti folytonosan istápoltok engemet — az ilyen élet pályát boldogtalansággal vádolni nem lehet s a gondviselés ellen panaszkodni nem szabad. — — —

Az idő természetesen folytonosan szobába zárva tart, — s a téli magaviselete után, nincs tőle mit várni. Azonban a haladó évszak csak ki fog rajta. S így reméllem nem sokára legforróbb vágyam teljesül, s ha az idő, ut javul, s ha még egy-pár „ha“ el-

lent nem áll, ide s tova egy szép délután csak meglep-
lek — s akkor személyesen elmondom, az az : hogy el-
mondanám, ha az kimondhatatlan nem volna meny-
nyire vagyok, édes Rózám és Bélám szerető roko-
notok.

JANKA, NAGY LÁSZLÓNAK.

Nyugtalanul várt soraid ma kaptam, — nem tudom
okát adni, hogy miért, de a mult héten nagyon rosz
előérzetem volt, s folytonosan aggódtam érted, —
lásd megéreztem, hogy roszabbul voltál, oly különös
érzés mikor levelet kapok tőled — oly mohon kapom
— örülök is, fáj is — jól esik tudnom, hogy még
élsz, — s hogy barátságom emléke mindég veled
van; de az a tudat, hogy mily kinos néked az élet,
ismét minden örömet leforrázza — s az fáj legin-
kább, hogy kedélyed egészen össze van törve. — So-

raid olvasva mindig eszembe jut Child harold bucsujának e zár sora „my greatest“ sat.

Ugy szeretnék neked írni, s nem tudok — érzésimet nem tudom kifejezni, s gondolatimat nem tudom sem rendbe szedni, sem szavakba öltöztetni — minden levelemnél félek, hogy hát ha már el is késem veled, s te nem várod azt többé — — s bár látom, hogy te oly hősies nyugodtsággal bucsuztál el tőlem, — én nem vagyok elég erős, elbucsuzni tőled, — mindig halasztom, hogy majd később, s te azt megvárod — — ha nem álom majd add tudtomra. Menynyire gondolok reád — képzetembe ott ülök melletted, — igazgatom párnádat, simitom zilált hajadat — s törlöm arczodról az izadságot, — tudva azt: hogy neked jól esik jelenlétem s ápolásom — oda képzelem magam — miután e vágy nem lehet valóság vedd szívesen legalább annak a nyilvánítását, hogy a vágy kedvedet tenni bennem meg van, — de nem nyilvánulhat csak levélírásban — ez pedig fájdalom! nem elégíti ki az én baráti ragaszkodásomat.

Ma vasárnap van, — szerdán indulok Debreczenbe — azt hiszem, egy-pár sorral tudósítani foglak onnan. — De azért te csak irj, ha bár egy-pár sort is egy nap — ne kiméld részvéteimet, ird meg mindég őszintén egészségi állapotodat, — s lelked

hangulatára ne vonj fátyolt — engedd meg nekem azt a büszkeséget, hogy a valódi őszinte, igazi barátság indulatára mind végig méltónak találtál, — azt hiszem, hogy barátságos indulatom nemességéből s tisztaságából, az mit sem von le, hogy most a mint szenvedéseid nőnek, részvétteljes ragaszkodásom s szeretetem is fokunkint nő.

Ugy szeretném remélni, hogy csalfa álom az egész, — s te meggyógyulsz, — még fiaimat sem mutattam bé neked, — pedig nagy bátyai protectiódra számítottam, mert a szellemi rokonság mi hozzám kötött, fiaimra is kihathatott volna, — vagy kihathat még.

Laczi üdvözöl, — ő mindég biztat, hogy jobban leszel még. Kérlek kövesd annyiszor elmondott tanácsaimat, sat.

NAGY JÓZSEF H. ÜGYVÉD NAGY ELEKHEZ.

Nagyváradról Csomaközre, jun. 9. 1862.

Szegény Laczinak hosszas szenvedése, melyben maga a természet is habozni látszott, elkövesse é a nagy kárt az eléggé késett, de mégis korán érkezett, halállal — elkészíthetett, megszoktathatott bennünket azon gondolattal, hogy Laczi tőlünk elválik, és mégis meglepett a gyászlevél, és könnyembe került. Sokszor fordultam meg Debreczenben, mindig félve kérdeztem Kain barátomat a Laczi hogy létéről, tudtam hogy nincs hozzá remény, de mégis jól esett hinni, hogy még él.

Azon rövid idő, melyet nálam töltött, béavatta őt családomba, én barátomnak, fiamnak, gyermekeim testvéröknek tekintették őt — megnyugodtam azon gondolatban, hogy ha a csapások serege hajlott ko-

rom felett diadalt üz, és letérek az élet pályáról, benne lesz fiamnak egy barátja, a melyet ő bennem talált, és fiam Laczinak tömött tudományában tántoríthatlan becsületességében s a seprőről megtisztult hazaszeretetében példányt és támaszt fog találni.

Ezen reményemnek is enyészni kell! de úgy látszik mégis a fáj leginkább, hogy egy oly gazdag tehetségnek, sem ő sem korrtársai hasznát nem vehették.

Nyugodjék békével!

Fogadja tisztelt barátom a becses bizalom viszonzásrt őszinte részvétem nyilvánítását, s tekintse családomat a veszteségben osztályossának.

NAGY LÁSZLÓ VÉGAKARATA.

(1862. martiushavában.)

Mindenek előtt erős vigasztalást könyörgök az örökkevalótól édes apámnak apai fájdalmára, mit neki halálom által okozandok; ennek előérzete volt, hosszu

szenvedéseim közben, lelkennek egyedüli bánata, s leend végperczem aggodalma is. Hálás szívemnek legbensőbb legmelegebb áldását neki hagyom. Adjon az Isten két leányaiban, azoknak boldogulásában, kárpótlást értem is.

Telyes megnyugvással, félelem nélkül megyek vég órám elébe. Miólta keblemben az erkölcsi öntudat sugára megvillant, az igazságnak a becsületnek ösvényén kívántam járni, s mennyire testem s lelke gyarlósága engedé, őszinte buzgalommal törekedtem az erkölcsi tökély idealja után. Meghajlom én is a magam során, a halál örök mysteriuma előtt. Életemnek annyi sovár tünődését, a philosophia legmagossabb kétségeit, az nékem vagy megfejtendi, vagy örökre eloltandja bennem.

A mi kis virtualitásomat illeti, arról rendelkezni nem kívánok, részint azért, mert a fenálló törvény szabályait igazságosnak tartom; részint azért; mert az nem szerzeményem, s így róla másként rendelkezni jogositottnak nem érzem magam.

Fiui bizodalommal kérem azonban édes apámat halálom után következő intézkedéseimet telyesíteni, mit ez innepélyes órában kötelesség árzete töllem követel, s mit egy élet emlékeinek feltünedezése közben szívem tenni ösztönöz.

Kézsmárkon még néhány könyelmű deák adóságom fizetetlen — azért kérem édes apámat, úgy is mint végrendeletem végrehajtóját a következő összegeket kifizetni,“ — sat. összesen 22 frt.

Ki lesznek bizonyval fizetve.

Szóbeli kérése volt még: hogy arczképének másolatait rokonai jó barátjai, s ismerőseinek küldeném meg — — utolsó emlékül. Én jónak láttam ezen kívánatát úgy telyesíteni, hogy arczképéhez meglévő kevés töredék munkái — s munkáihoz arczképe is csatolva legyen.

Nagy Elek.

GYÁSZLEVÉL MÁSOLATA.

(Juniushó 7-éről 1862.)

Nagy Elek jószágfelügyelő Csomaközön, Klára Uramovics Sándorné, Eszter Boross Miklósné leányaival, megtört kebellet jelenti, egyetlen fiának Nagy László jogtudornak f. év juniushó 6-án szinte három évi sorvasztó betegség után, élete 30-ik évében történt kimultát. Ki dicsteljes pályájának koszoruit épen a czélnál adta át a halál angyalának — nem nyervén egyéb jutalmat, mint a nyavalya azon reménythintő költészetét, mely a sír éjszakáját az utolsó besötétülésig mindég biztatólag világította. — A földi salaktól megtisztult lélek tul van már minden világi szenvedéseken, de a föld a kölcsönzött porrészeket visszaköveteli. E becses maradványokat,

mi még egyedül a miénk, f. é. juniushó 8-án délutáni 3 órakor fogjuk édes anyja és két fitestvérei porai mellé a csomaközi sírkertben örök nyugalomra letenüi. Ez ünnepélyes alkalomra, az idvezültnek minden rokonait, barátait és ismerőseit tisztelettel meghívjuk.

Elfogadta a halál az idvezült által több évvel ez előtt nyilvánított következő meghívását.

Halál! te titokteljes sajkás

A semmiség örök habjai felett,
Jer, s biztos csolnakodba vedd be —

Ki szenvedett kifáradt lelkemet.

Hazám! — te kit oly forrón szerettem —

Szét dult képednek vagyok én mássa, —
Küzdtem miként te küszködtél, hogy élhess —

S látom siromat sorsom miként ássa.

Egy boldog hon békéje vár reám —

Isten hozzád szegény, szegény hazám! —

A TEMETÉS.

Juniushó 8-án, épen pünköszt első napján d. u. 3—6 óra közt ment véghez a felügyelői lak udvarán, nagy számu s különösen Nagy Károlyból kijött minden rendü barátainak jelenlétökben, s résztvétök mellett. A koporsó felett az udvarban helybeli ref. lelkész Biró András ur egy lelkes könyörgést. n. t. Esperes Asztalos György ur, egy megható halotti beszédet mondtak. — A sírnál az ügyvédi koszorunak egy fő disze Rába István ur mint legidősb ügyvéd, bucsuzott el az ügyvédi kar nevében, a már sírban fekvő legfiatalabb ügyvédtől — rögtönözött beszédében ékesen bele szövén szegény hazánk egy jobb jövőjének jóslatát, — azon hittal talán, — hát ha a kihült porokat, s borus sejtelmeket, melyek a sírban fekvő lelkét annyiszor kétségbe ejtették, a teljesedés re-

ménye felmelegithetné. — Ugyanott Kovács József fiatal ügyvéd, elszavalta az idvezültnek azon hattyu dalát, mely így kezdődik „Beteg vagyok, testem sárköteléki“ sat.

A sír ezzel bészáródott, azon kétségbeejtő vigasztalást hagyva fent csak, — hogy ő hozzánk soha többé! — de mi bizonyosan elfogunk hozzá menni.

UTÓJEGYZETEK.

Ha kérded ismeretlen olvasó, ki lehetett azon szerencsétlen apa ki egyetlen fiának szellemi sírvirágait összeszedette, — röviden megmondom.

Én Nagy Elek 1803. mart. 28-án Erdélyben születtem Háromszéken.

1812. évben az enyedi főiskolába mentem.

1819. ny. nevezett togás deák.

1827. a rhetorok köztanítója voltam.

1828-tól 1831-ig Báró Wesselényi Miklós mellé mentem, mint a deák nyelvben correpetitor, 'Sibóra.

1831. deczemberben az erdélyi ügyvédségre felesküdttem.

1832. september 5-én ide Csomaközre a nagy

hirü s minden erényekben gazdag G. Teleki Lászlóné, B. Mészáros Johanna javai felügyelőségét örömmel elfogadtam, — nem akarván az akkori erdélyi politikai tusákba, hol a harc igen gyakran nemtelen, s nem egyenlő fegyverekkel is vivatott, belévegyülni. — Itt Horácz arany mondatának szárnyai alatt „Bene qui latnit bene vixit“ — szerény hivatásomnak, s gyermekeim nevelésének éltem. — Részt vettem itt is a politikai küzdelmekben, de meggyőződésem függetlenségét s lelki ismeretem szabadságát mindég megőrizni törekedtem, — — független állásom támpontul szolgálván.

Utó iratul s a történetek felvilágosításaul nem lesz tán érdektelen ide jegyezni, — minthogy verseit szegény mindig duggatta — s így szóbeszéd tárgya soha se lehetett — az első hattyu dala alá — figyelemtetésül ezt loptam volt.

Olvasám elborult kedélyü verseid — 12

S én is át érzém, —

Mi tehette téllé a viruló tavaszt? — 12

Magamtól kérdezém.

Én egy erős tölgyfát akartam nevelni,

S az gyász fűzfává nőtt —

Meszsi reményimet aggatám reája

S hervad idő előtt.

Hervadó virágtól, bánat a kertész bér,
S csak az vigasztal már —
Kertészt és virágot — titkos bu és féreg
Egy iránt sirba zár. —

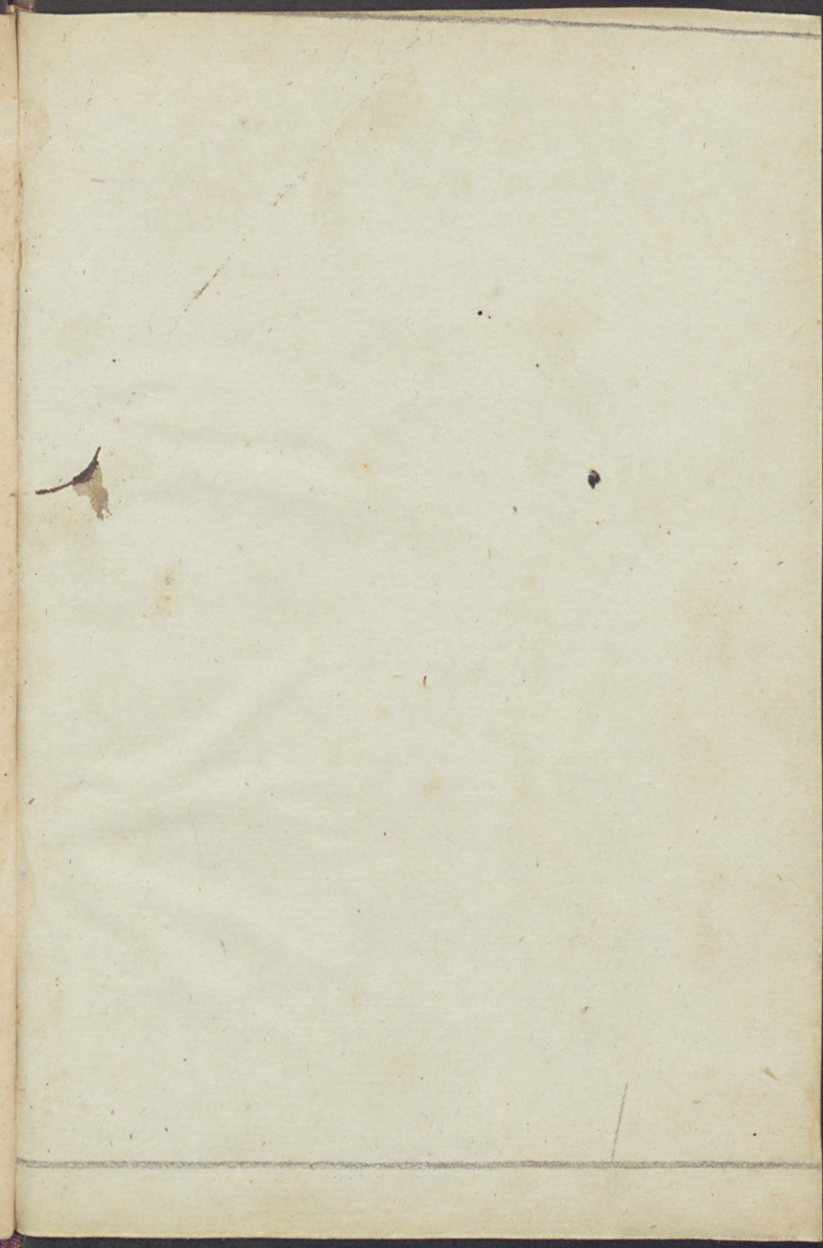
Csomaköz deczemberhó 6-án 1849.

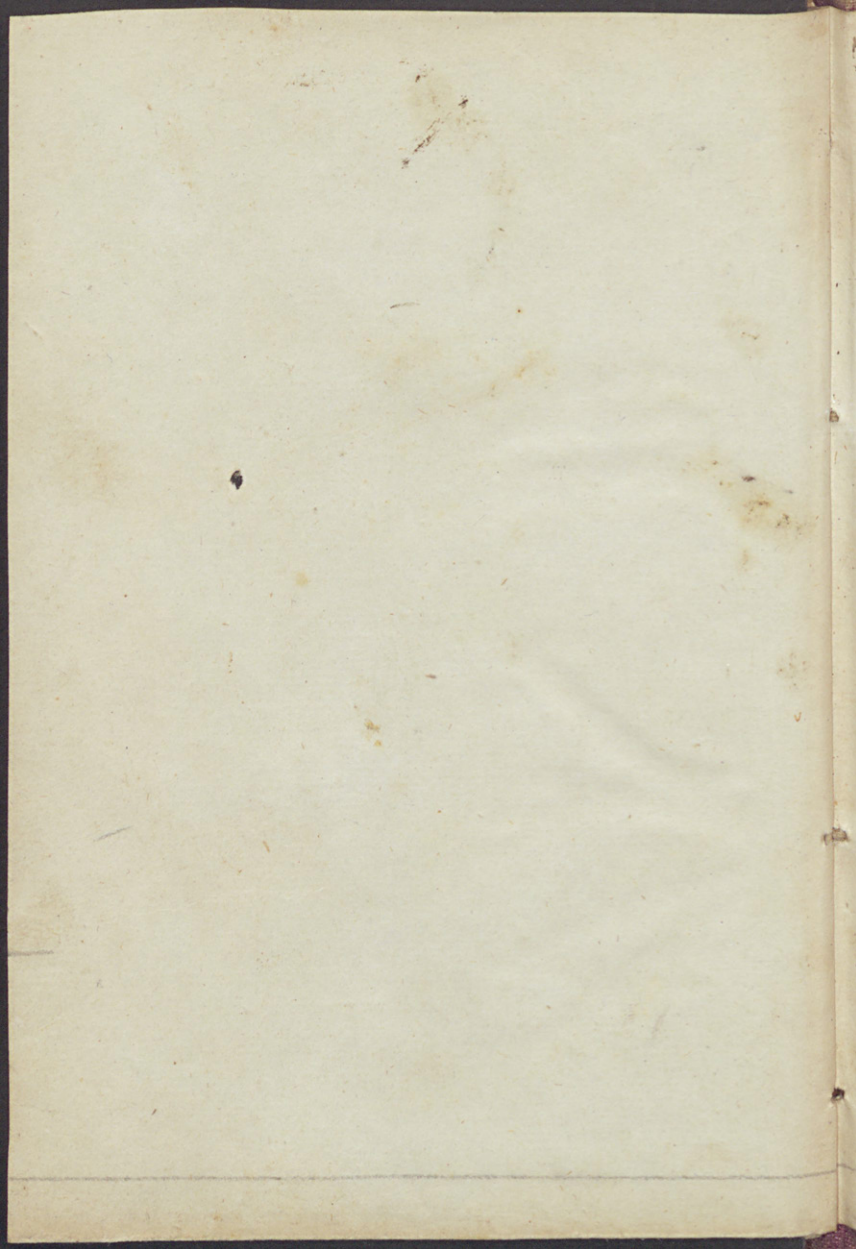
Nagy Elek.

TARTALOM.

	Lap.
Ajánló levél.	
Nagy László életrajza	7
Apróbb dolgozatai	21
Nagy László utazási naplótöredékei	73
Levelezések	101
Nagy László végakarata	109
Gyászlevél másolata	112
Temetés	114
Utójegyzetek	116

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 3120-1959

DEENK
5 000000 447329

A decorative horizontal border with ornate floral and scrollwork patterns on both sides, framing the text.

Debreczen, nyom. Okolicsányi és Társa gyorsajtóján.

1863.